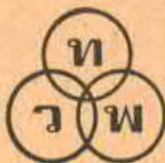

ตัวอย่างแบบเรียน
ศูนย์พัฒนาหนังสือ

พิมพ์แจกเป็นอภินิพนธ์นาการ

หนังสือตัวอย่าง
ส่งกรมวิชาการ

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

DCID LIBRARY

0000019299

บรรเทา กิตติศักดิ์

ศ. 895.91

ม. 174 ท.

ผ. 2

หนังสือคู่มือครูภาษาไทย

รายวิชา ท ๐๓๒ ประวัติวรรณคดี ๒

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๔

หนังสือผ่านการตรวจโดยคณะกรรมการตรวจซึ่งประกอบด้วย
ผู้ทรงคุณวุฒิที่กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งขึ้นและอนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนได้

หนังสือคู่มือครูภาษาไทย
รายวิชา ท ๐๓๒ ประวัติวรรณคดี ๒

ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ตามหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕

โดย
บรรเทา กิตติศักดิ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ

พ.ศ. ๒๕๒๕

จำหน่ายที่

วันที่ ๑๐ ก.ค. ๒๕๔๕
เลขทะเบียน ๗.๐๕๕๓๖ ค. ๒
เลขเรียกหนังสือ ๗. ๘๙๕.๑

ม. ๑๗๔๕

บริษัทสำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิช จำกัด

๕๔๕ ถนนไมตรีจิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๑๐๐ โทร. ๒๒๑๐๑๑๑-๕

(สงวนลิขสิทธิ์)

คำนำ

การจัดทำคู่มือครูรายวิชา ท ๐๓๒ ประวัติวรรณคดี ๒ เล่มนี้ มีวัตถุประสงค์ที่จะเสนอแนะการสอนรายวิชาประวัติวรรณคดี ๒ อันจะช่วยให้ครูผู้สอนดำเนินการสอนได้บรรลุตามจุดประสงค์ยิ่งขึ้น

อนึ่ง ข้อเสนอแนะในการสอน ครูไม่จำเป็นต้องสอนหมดทุกกิจกรรม ให้เลือกใช้ตามแต่จะเหมาะสม และควรยึดมั่นเสมอว่าควรวางแผนการสอนว่าจะสอนมากน้อยหรือละเอียดเพียงใด โดยคำนึงถึงความพร้อมของนักเรียน การเลือกวิธีสอนก็ต้องให้เหมาะสมแก่สภาพของโรงเรียน อย่างไรก็ตาม การสอนประวัติวรรณคดี ๒ นั้น จำเป็นต้องใช้ห้องสมุดเป็นสื่อการเรียนในการค้นคว้า ครูต้องสำรวจหนังสือ และสะสมหนังสือ เพื่อให้ให้นักเรียนได้อ่านอย่างกว้างขวาง และเลือกหนังสือที่เหมาะสมกับพื้นความรู้ของนักเรียน

หนังสือคู่มือครูเล่มนี้ย่อมมีข้อบกพร่องอยู่ไม่มากนักน้อย ผู้เขียนยินดีรับคำติและทักท้วงหากอาจารย์ที่ใช้มีข้อเสนอแนะ เพื่อการปรับปรุงหนังสือคู่มือครูเล่มนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ก็ขอได้โปรดชี้แจงและเสนอแนะด้วยก็จักเป็นพระคุณ

บรรเทา กิตติศักดิ์

สารบัญ

	หน้า
คำแนะนำ	(๑)
จุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตร	(๒)
คำแนะนำการสอนประวัติวรรณคดี	(๔)
บทที่ ๑ วรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี	๑
บทที่ ๒ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช	๖
บทที่ ๓ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย	๑๑
บทที่ ๔ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว	๑๖
บทที่ ๕ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๒๗
บทที่ ๖ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๐
บทที่ ๗ วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว	๓๘
บทที่ ๘ วรรณคดีภายหลังรัชกาลที่ ๖	๔๘

คำแนะนำ

หนังสือคู่มือครูรายวิชา ท ๐๓๒ ประวัติวรรณคดี ๒ นี้ มีวัตถุประสงค์จะเสนอแนวทางการสอนซึ่งครูสามารถจะเลือกวิธีสอนและกิจกรรมการสอนให้เหมาะสมแก่สภาพของโรงเรียน สื่อการสอน ที่มีอยู่และศักยภาพของผู้เรียนได้

การสอนประวัติวรรณคดีนั้น ครูควรสอนให้นักเรียนเกิดพัฒนาการดังต่อไปนี้ คือ

๑. พัฒนาการทางด้านความรู้ ได้แก่

- ประวัติความเป็นมาของวรรณคดีและความสัมพันธ์ของวรรณคดีแต่ละสมัย
- ประวัติของกวี
- วรรณคดีในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม
- การชำระหนังสือวรรณคดีเล่มใด เมื่อใด
- ค่านิยมเชิงสังคม และลักษณะชีวิตของคนในชาติที่อยู่ในวรรณคดี

๒. พัฒนาการทางด้านทักษะ ได้แก่

- ทักษะการฟัง ฟังการอภิปราย ฟังรายงาน ฟังการตอบคำถาม ฟังการอ่าน ฟังการอธิบาย ฟังการอ่านบทร้อยกรอง
- ทักษะการพูด พูดอภิปราย รายงานการค้นคว้า ตอบคำถาม ชักถามข้อสงสัย อธิบายแสดงความรู้และความคิดเห็น
- ทักษะการอ่าน อ่านเพื่อการค้นคว้า อ่านงานประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ที่เป็นแบบสมบูรณ์บางเรื่องที่นักเรียนสนใจ
- ทักษะการเขียน เขียนรายงานการค้นคว้า ทำรายงานการประชุม เขียนสรุป การอภิปราย เขียนบทความ ย่อความ เรียงความ ข้อคิดเห็น และเขียนตอบคำถาม

๓. พัฒนาการทางการสังเกต ได้แก่

- รู้จักสังเกตลักษณะคำประพันธ์
- การใช้ถ้อยคำสำนวนโวหารที่ไพเราะทั้งเนื้อความและเสียง

๔. พัฒนาการทางความคิด ได้แก่

- การใช้วิจารณ์เฉพาะเกี่ยวกับเรื่องในวรรณคดี
- การคิดค้นข้อความที่เป็นข้อสังเกต ความไพเราะของถ้อยคำ คำคมในวรรณคดี
- การตั้งข้อสังเกตและข้อสรุปเกี่ยวกับวิวัฒนาการของวรรณคดี
- การบอกค่านิยมเชิงสังคมและลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในวรรณคดี

จุดประสงค์และคำอธิบายรายวิชาในหลักสูตร

ประวัติวรรณคดี ๒ ๒ คาบ / สัปดาห์ / ภาค

๑ หน่วยการเรียนรู้

จุดประสงค์

รายวิชานี้มีจุดประสงค์ให้ผู้เรียนได้รู้ความเป็นมาของวรรณคดีไทย ให้เข้าใจว่าวรรณคดีแต่ละสมัยมีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน ให้รู้จักวรรณคดีของชาติ ในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรม ให้เข้าใจค่านิยมเชิงสังคมและลักษณะชีวิตของคนในชาติ

คำอธิบายรายวิชา

ให้ศึกษาวรรณคดีสำคัญเชิงประวัติ

วรรณคดีสมัยธนบุรี (พ.ศ. ๒๓๑๐-๒๓๒๕) วรรณคดีสำคัญที่ให้ศึกษา มีอาทิ โคลงยอพระเกียรติสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี รามเกียรติ์ฉบับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี

วรรณคดีสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. ๒๓๒๕-ปัจจุบัน) วรรณคดีสำคัญที่ให้ศึกษา มีอาทิ รามเกียรติ์ฉบับรัชกาลต่างๆ อีเหนา พระอภัยมณี สามก๊ก ราชาริราช ตะเลงพ่าย พระราชนิพนธ์โกลบ้าน มัทนะพาธา บทละคร บทความพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ ประเภทและลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมปัจจุบัน เช่น สารคดี เรื่องสั้น นวนิยาย บทละครสมัยใหม่ ทั้งนี้ให้รู้ประวัติของกวี และการชำระหนังสือวรรณคดีพอเป็นสังเขป

จุดประสงค์ทั่วไป

๑. เพื่อให้มีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีจนถึงปัจจุบันในเชิงประวัติ ในฐานะเป็นมรดกทางวัฒนธรรม

๒. เพื่อให้มีความรู้เกี่ยวกับประวัติของกวีและผลงาน ตลอดจนการชำระวรรณคดีสำคัญๆ พอเป็นสังเขป

๓. เพื่อให้เข้าใจลักษณะของวรรณคดีสมัยต่างๆ และวรรณคดีแต่ละสมัยที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน

๔. เพื่อให้เข้าใจอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวรรณคดี

๕. เพื่อให้เข้าใจค่านิยมเชิงสังคมและลักษณะชีวิตของคนในชาติ

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

การสอนวิชาประวัติศาสตร์ระดับ ๒ ควรคำนึงถึงจุดประสงค์ที่จะให้นักเรียนมีความสามารถ ดังนี้

๑. บอกความเกี่ยวเนื่องของวรรณคดีระหว่างสมัยกรุงศรีอยุธยากับสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้

๒. บอกอิทธิพลของเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีต่อวรรณคดีในสมัยกรุงธนบุรี และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในแต่ละรัชกาลได้

๓. บอกลักษณะสำคัญของวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีและสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ในแต่ละรัชกาลได้

๔. บอกลักษณะดีเด่นหรือลักษณะพิเศษของบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ รัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ได้

๕. บอกสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของวรรณคดีในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้

๖. อภิปรายวิวัฒนาการด้านการประพันธ์ และการส่งเสริมวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๑ ถึงปัจจุบัน

๗. ระบุประเภทของวิชาการที่จารึกในวัดพระเชตุพนฯ และความสำคัญของจารึกนั้นได้

๘. อภิปรายอิทธิพลทางวัฒนธรรมตะวันตกที่มีต่อวรรณคดีและการพิมพ์หนังสือในประเทศไทย

๙. ชี้ให้เห็นว่าการแปลเรื่องภาษาต่างประเทศ และการออกหนังสือพิมพ์ช่วยให้วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๕ เจริญก้าวหน้า

๑๐. อธิบายประวัติของกวีตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีถึงปัจจุบันได้ พอเป็นสังเขป

๑๑. อธิบายวรรณคดีที่สำคัญตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีจนถึงรัชกาลที่ ๖ ในเชิงประวัติได้

๑๒. เปรียบเทียบสภาพบ้านเมือง และความเป็นอยู่ของประชาชนตามเนื้อเรื่องในวรรณคดีบางเรื่องกับสภาพเหตุการณ์บ้านเมืองในสมัยที่กวีเขียนเรื่องนั้น

๑๓. ระบุพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ซึ่งมีทำนองการแต่งและแนวการแต่งต่างๆ ได้

๑๔. วิเคราะห์เหตุแห่งความเจริญของวรรณคดีร้อยแก้ว และการเปลี่ยนแปลงของวรรณคดีร้อยกรองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา

๑๕. อภิปรายอิทธิพลของวรรณคดีที่มีต่อจิตใจของผู้อ่านได้

๑๖. ระบุประเภทและอธิบายลักษณะของวรรณกรรมปัจจุบัน เช่น สารคดี เรื่องสั้น นวนิยาย บทละครสมัยใหม่ได้

๑๗. อภิปรายอิทธิพลของวรรณกรรมสมัยใหม่ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันได้

คำแนะนำการสอนประวัติวรรณคดี

๑. การสอนประวัติวรรณคดี

การสอนประวัติวรรณคดี เรามุ่งหมายที่จะให้นักเรียนทราบความเป็นมาของวรรณคดี ชื่อผู้แต่ง ระยะเวลาแต่ง สาเหตุที่แต่ง ลักษณะคำประพันธ์ เข้าใจค่านิยมเชิงสังคมและลักษณะชีวิตของคนในชาติที่มีในวรรณคดี และประวัติของกวี ฉะนั้น การสอนอาจยึดหลักการสอนได้ดังนี้

๑. การสอนตามลำดับระยะเวลา เราใช้ระยะเวลาในประวัติศาสตร์ หรือเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เป็นลำดับเรื่องราวและเนื้อหาในประวัติวรรณคดี การสอนโดยวิธีนี้ไม่สับสน นักเรียนสามารถเข้าใจประวัติวรรณคดีได้ดี จึงเป็นการสอนโดยอิงประวัติศาสตร์

๒. การสอนโดยยึดกวีผู้แต่งวรรณคดีเป็นหลักการสอน วิธีนี้จะสอนประวัติของกวีควบคู่กับผลงาน และจะโยงความคิดของวรรณคดีหรือเรื่องราวในวรรณคดีเข้ากับเรื่องราวในชีวิตของกวีที่มีความสัมพันธ์กัน ทำให้เกิดความเข้าใจวรรณคดียิ่งขึ้น เช่น นิราศของสุนทรภู่จะเกี่ยวโยงกับประวัติของท่าน ทำให้ทราบแรงบันดาลใจของกวี

๓. การสอนโดยยึดหนังสือวรรณคดีเป็นหลัก เมื่อครูสอนวรรณคดีเรื่องใดก็สอนวรรณคดีในเชิงประวัติไปด้วย การสอนโดยยึดวรรณคดีเป็นหลักนี้จะใช้ในการสอนประวัติวรรณคดีให้สัมพันธ์กับชีวาวรรณคดี มากกว่าการสอนประวัติวรรณคดีโดยตรง

การสอนประวัติวรรณคดีควรจะสอนเนื้อเรื่องของวรรณคดี พอสังเขปควบคู่กับประวัติของหนังสือ เพื่อให้นักเรียนมีพื้นฐานความรู้ทางวรรณคดีที่จะเรียนในชั้นสูงต่อไป หรือมองเห็นว่าวรรณคดีเป็นมรดกทางวัฒนธรรม และหนังสือบางเล่มมีการชำระตรวจสอบความถูกต้อง เพราะต้นฉบับคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน เช่น โคลงโลกนิติ ขุนช้างขุนแผน ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก มีหลายสำนวน ครูจะต้องเน้นให้นักเรียนเข้าใจว่า การชำระวรรณคดีมีความจำเป็นจะต้องคัดเลือกสำนวนที่ดีที่สุด จึงเป็นเหตุให้มีการชำระวรรณคดีของชาติ เพื่อธำรงรักษาวรรณคดีไว้ให้เป็นมรดกตกทอดมาสู่คนรุ่นหลัง และหอสมุดแห่งชาติได้ทำหน้าที่ชำระวรรณคดีของชาติในเวลาต่อมา

๒. วิธีการสอนประวัติศาสตร์

การสอนประวัติศาสตร์นั้นมีหลายวิธี แต่ละวิธีย่อมมีจุดดีหรือประสิทธิภาพที่จะทำให้อบรมผลการสอนต่างกัน เช่น ถ้ามุ่งให้เกิดความรู้ ก็อาจใช้วิธีการสอนแบบบรรยายหรือค้นคว้า แต่ถ้าจะให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้วยก็จะต้องให้นักเรียนมีกิจกรรม ฉะนั้น การสอนประวัติศาสตร์จึงควรใช้วิธีสอนหลายๆ วิธี และการสอนที่ดีควรให้นักเรียนเป็นผู้กระทำกิจกรรม ครูเป็นแต่เพียงผู้วางแผนเพื่อให้เกิดกิจกรรมเท่านั้น

การสอนประวัติศาสตร์จำเป็นต้องศึกษาจากหนังสือจำนวนหลายเล่ม ครูควรแบ่งให้นักเรียนค้นคว้าจากห้องสมุด แล้วนำมารายงานหรืออธิบายให้เพื่อนฟัง จะเป็นกิจกรรมที่น่าสนใจกว่าครูบรรยายอธิบายแต่เพียงผู้เดียว นักเรียนจะได้ความรู้กว้างขวางขึ้น ครูเป็นผู้สรุปและประเมินผลงานจากการค้นคว้ารายงานของนักเรียน โดยทั่วๆ ไปแล้ววิธีการสอนมีดังนี้

๑. วิธีสอนแบบบรรยาย วิธีสอนแบบนี้ใช้กันโดยทั่วไป และเป็นวิธีที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิม เป็นการสอนแบบอธิบาย ให้ความกระจ่างในเนื้อหาที่ต้องการให้ทราบ การดำเนินการสอนรวดเร็ว ใช้เวลาไม่มากนัก ประหยัดเวลา แต่การสอนแบบบรรยาย ครูเป็นผู้แสดงผู้เดียว อย่างไรก็ตาม การสอนแบบบรรยายหากได้มีการวางแผนการสอนที่ดีแล้ว ก็ยังมีส่วนดีและมีประโยชน์อยู่มาก แต่ไม่ควรใช้วิธีนี้วิธีเดียว ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ด้วย เช่น การอภิปรายหลังจากครูบรรยายแล้ว ให้นักเรียนได้อภิปรายแสดงความคิดเห็น จะอภิปรายเป็นกลุ่มหรืออภิปรายทั้งชั้นก็ได้

๒. วิธีสอนโดยใช้ตำราเรียน วิธีสอนนี้ใช้กันมากเท่าๆ กับการบรรยาย ครูส่วนมากให้นักเรียนอ่านจากตำรา เมื่ออ่านจบแล้วอาจอธิบายประกอบหรือทำแบบฝึกหัด การสอนแบบใช้ตำราเรียนอาจปรับปรุงโดยวิธีการอภิปรายหรือวิธีอื่นด้วย เช่น ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกลุ่มละ ๕-๖ คน แล้วให้จับสลากหัวข้อการอภิปราย ให้นักเรียนศึกษาจากตำราอาจใช้กับการสอนแบบรายงาน หรือการศึกษาตามลำพังได้

๓. วิธีสอนแบบอภิปราย วิธีสอนแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเรียน โดยการนำความรู้ความเข้าใจมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน การอภิปรายอาจทำได้หลายวิธี คือ

๓.๑ การอภิปรายทั้งชั้น เริ่มต้นด้วยการตั้งหัวข้อเรื่อง เช่น คุณค่าของหนังสือรวมเกียรติในสังคมไทย ให้นักเรียนค้นคว้าจากหนังสือต่างๆ แล้วนำมาอภิปรายในชั้น โดยครูเป็นผู้ดำเนินการอภิปราย หรือมอบให้นักเรียนคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ดำเนินการอภิปราย

๓.๒ การอภิปรายกลุ่มย่อย ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ ๕-๘ คน มอบหมายให้ค้นคว้าหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง เช่น วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒ แบ่งเป็นหัวข้อย่อย มอบหมายให้ค้นคว้าหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง เช่น วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒ กลุ่มที่ ๑ ศึกษาพระราชประวัติรัชกาลที่ ๒ และงานพระราชนิพนธ์ กลุ่มที่ ๒ ศึกษาประวัติของสุนทรภู่และผลงาน กลุ่มที่ ๓ ศึกษาประวัติของพระยาตรังและผลงาน เป็นต้น หลังจากกำหนดระยะเวลาให้ศึกษาค้นคว้าแล้ว ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มอภิปรายรายการกลุ่มย่อย จัดบันทึกรายการงานการประชุมกลุ่มย่อย แล้วนำมาเสนอต่อนักเรียนในชั้น

๓.๓ การอภิปรายเป็นคณะ ครูมอบหมายให้นักเรียนทั้งชั้นศึกษาจากแบบเรียนหรือค้นคว้าในห้องสมุด และให้นักเรียนกลุ่มหนึ่งประมาณ ๕-๖ คน จัดอภิปรายหน้าชั้น แสดงความคิดเห็น มีผู้ดำเนินการอภิปรายและผู้อภิปราย การอภิปรายเป็นคณะจะต้องตั้งหัวข้อเรื่อง เช่น น.ม.ส. รัตนกวีเอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือหัวข้อ วรรณคดีการละครในสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นต้น นักเรียนเป็นผู้อภิปรายแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ข้อสำคัญบรรยากาศการอภิปรายจะต้องเป็นกันเอง และหลังจากการอภิปราย ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนทั้งชั้นได้ซักถามแสดงความคิดเห็นด้วย

๓.๔ การอภิปรายซักถาม ครูมอบหมายให้นักเรียนทั้งชั้นศึกษาจากหนังสือเรียนหรือหนังสือในห้องสมุด และให้นักเรียน ๕-๖ คนเป็นวิทยากร ศึกษาเรื่องราวอย่างละเอียด ให้นักเรียนทั้งชั้นรวบรวมปัญหาที่ต้องการทราบคำตอบ มอบหมายให้นักเรียน ๓-๔ คนเป็นผู้ดำเนินการซักถาม นักเรียนที่เป็นวิทยากรเป็นผู้ตอบคำถาม ผู้ดำเนินการอภิปรายจะต้องแนะนำวิทยากร แนะนำตัวแทนผู้ฟังที่จะซักถาม จากนั้นจึงให้ผู้ซักถามถามวิทยากรแต่ละคน ถ้าคำตอบยังไม่ชัดเจนหรือไม่เข้าใจ ผู้ฟังคนอื่นอาจซักถามได้จนกว่าจะเข้าใจ

๓.๕ การอภิปรายแบบปาฐกถาหมู่ ครูแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม กลุ่มละ ๕-๖ คน แต่ละกลุ่มศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และยังแบ่งให้แต่ละคนในกลุ่มศึกษาเรื่องย่อยเฉพาะไปอีก เช่น วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๕ ให้กลุ่มที่ ๑ ศึกษาพระราชประวัติและพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยแบ่งหัวข้อศึกษาอย่างละเอียด เช่น กลุ่มที่ ๑ คนที่ ๑ ศึกษาพระราชประวัติ คนที่ ๒ ศึกษาพระราชนิพนธ์การละคร คนที่ ๓ ศึกษาพระราชนิพนธ์ความเรียง คนที่ ๔ ศึกษาพระราชนิพนธ์เกี่ยวกับพระราชหัตถเลขา กลุ่มที่ ๒ ศึกษาเรื่องพระประวัติและพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้ากรมพระยาดำรงราชานุภาพ แล้วบุคคลในกลุ่มก็แบ่งหัวข้อย่อยไปศึกษาอีกเหมือนกลุ่มแรก เป็นต้น เมื่อศึกษาแล้วก็นำมาบรรยายตามหัวข้อที่ได้รับมอบหมายไปศึกษา การอภิปรายมีผู้ดำเนินการอภิปราย เมื่อทุกคนบรรยายจบ เปิดโอกาสให้มีการซักถามแสดงความคิดเห็น

๔. วิธีสอนแบบแก้ปัญหา วิธีนี้มีรากฐานมาจากความจริงที่ว่า ชีวิตมนุษย์จะต้องเผชิญกับปัญหาทุกขณะ ต้องแก้ปัญหานานาชนิดเพื่อการดำรงชีวิตอยู่ได้ ฉะนั้น โรงเรียนจึงควรเตรียมเด็กให้รู้จักแก้ปัญหาเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตอย่างราบรื่น จากความจริงนี้จึงมีผู้คิดค้นแบบการสอนที่เรียกว่า วิธีสอนแบบแก้ปัญหา มีขั้นตอนการสอนดังนี้

๑. กำหนดตัวปัญหาและขอบเขตของปัญหา เช่น การศึกษาในหัวข้อเรื่อง นิราศเดือน ให้ข้อคิดด้านประเพณีอย่างไร เป็นตัวปัญหา ให้นักเรียนช่วยกันอภิปรายวางขอบเขตของปัญหา เช่น ประเพณีทางศาสนา ประเพณีทางสังคม ฯลฯ

๒. ศึกษาหาข้อมูลจากแหล่งต่างๆ เพื่อพิจารณาแก้ปัญหา เมื่อวางขอบเขตของปัญหาได้แล้ว ให้นักเรียนค้นคว้าหาข้อมูลจากหนังสือนิราศเดือน ประวัติวรรณคดีไทย วัฒนธรรม เพื่อนำข้อมูลมาพิจารณาแก้ปัญหา

๓. ตัดสินเลือกวิธีแก้ปัญหา ให้นักเรียนแต่ละคนพิจารณาว่านิราศเดือนให้ข้อคิดด้านประเพณีต่างๆอย่างไร โดยนำข้อมูลมาพิจารณาตัดสิน อภิปรายและสรุปว่านิราศเดือนในด้านประเพณีกับข้อมูลในวัฒนธรรมประเพณีที่มีข้อมูลจากหนังสืออื่นๆ เหมือนกันหรือแตกต่างกันอย่างไร หรือมีรายละเอียดอย่างไร

๕. วิธีสอนแบบหน่วย วิธีสอนแบบหน่วยจะเป็นวิธีสอนประวัติวรรณคดี ให้สัมพันธ์กับการสอนวรรณคดี ประวัติศาสตร์ เหตุการณ์บ้านเมือง อิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อวรรณคดี ค่านิยมเชิงสังคมในวรรณคดี ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมที่สอดแทรกอยู่ในวรรณคดี ประวัติของกวี เนื้อหาของวรรณคดี วิธีสอนมีดังนี้

๑. เลือกหน่วยที่จะเรียน โดยครูและนักเรียนร่วมกันพิจารณาเลือกหน่วย และตั้งชื่อหน่วย

๒. ตั้งวัตถุประสงค์ที่จะเรียน

๓. จัดทำรายชื่อนิราศในท้องสมุทที่จะใช้ประกอบการค้นคว้า

๔. ดำเนินการสอนโดยแบ่งนักเรียนในชั้นออกเป็น ๕-๖ กลุ่ม กลุ่มละ ๖-๘ คน ประชุมตกลงที่จะแบ่งหัวข้อที่จะศึกษา และวางแผนการทำงาน เช่น

กลุ่มที่ ๑ ค้นคว้าเรื่องเหตุการณ์บ้านเมืองที่มีอิทธิพลต่อวรรณคดี

กลุ่มที่ ๒ ค้นคว้าประวัติของกวี

กลุ่มที่ ๓ ค้นคว้าวรรณคดีที่สำคัญเกี่ยวกับเนื้อเรื่อง สาเหตุการแต่ง ระยะเวลาการแต่ง จำนวนโวหาร คุณค่าของวรรณคดีที่ดีต่อสังคม

จากนั้นจึงอภิปรายแสดงผลงานการค้นคว้าประกอบแผนภูมิ แผนผัง รูปภาพ หนังสือ วรรณคดีที่เป็นผลงานของกวี มีการอภิปรายซักถาม แสดงละครเกี่ยวกับประวัติของกวี จัดนิทรรศการโดยทุกกลุ่มแสดงผลงานการค้นคว้า การสอนแบบหน่วย ครูและนักเรียนจะต้องกำหนดจำนวนคาบ

๖. วิธีสอนโดยการค้นคว้า การสอนวิธีนี้จะทำให้นักเรียนได้มีทักษะในการค้นคว้าการศึกษาด้วยตนเอง การศึกษาค้นคว้าจะทำเป็นรายบุคคล หรือเป็นกลุ่มก็ได้ ครูอาจแบ่งเนื้อหาให้แต่ละคนแต่ละหมู่รับผิดชอบศึกษาค้นคว้าเป็นเรื่องๆ เช่น ประวัติของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ผลงานที่เป็นความเรียง เป็นนิทาน เป็นคำฉันท์ เป็นกลอนสุภาพ จากนั้นจึงมารายงาน และส่งรายงานเป็นผลงานการค้นคว้า การสอนโดยวิธีนี้เหมือนกับเป็นการวิจัยเอกสารในห้องสมุด ฉะนั้น ห้องสมุดจะต้องมีหนังสือและเอกสารอย่างพอเพียง

๗. วิธีสอนโดยการทัศนศึกษา เป็นการสอนให้เกิดการสังเกต การพิจารณาผลงานของผู้อื่น และศึกษาจากของจริง จะช่วยให้นักเรียนมีความสนใจและตื่นตัว ครูควรจัดโครงการจัดทัศนศึกษาเสนอขออนุมัติต่อหัวหน้าสถานศึกษา ก่อนการจัดทัศนศึกษาอาจจัดโครงการศึกษาประวัติวรรณคดีในวัดพระเชตุพนฯ การศึกษาประวัติวรรณคดีในหอสมุดแห่งชาติ เมื่อโครงการได้รับอนุมัติแล้ว ควรเตรียมตัวนักเรียนให้พร้อมเกี่ยวกับการแบ่งกลุ่ม การเตรียมข้อมูลในการศึกษา การติดต่อวิทยากร เมื่อไปศึกษามาแล้วให้ทำรายงานอภิปรายสรุปความคิดเห็น ประมวลความรู้

๘. วิธีสอนเป็นคณะ ในโรงเรียนหนึ่งๆ มีครูที่มีความถนัดและความสามารถต่างกัน ประสบการณ์ต่างกัน ฉะนั้น การให้ครูที่มีความแตกต่างกันเหล่านี้ร่วมกันสอนโดยจัดเป็นคณะ คณะละ ๔-๕ คน ประกอบด้วยครูอาวุโสและมีความสามารถเป็นหัวหน้าคณะ ครูที่มีประสบการณ์รองลงมาเป็นผู้ร่วมคณะ นักเรียนก็จัดเป็นกลุ่มใหญ่ อาจมีนักเรียนตั้งแต่ ๗๐-๑๒๐ คน เรียนรวมกันในห้องขนาดใหญ่ และใช้ห้องขนาดเล็กประชุมกลุ่มย่อย

การสอนเป็นคณะ ครูหัวหน้าคณะจะต้องเชิญอาจารย์ร่วมคณะวางแผนการสอน โดยกำหนดเนื้อหาวิชาแบ่งเวลา กำหนดกิจกรรมแต่ละขั้นตอน ตลอดจนจุดประสงค์การสอนให้ชัดเจน

ขั้นการสอนอาจแบ่งได้ดังนี้

๑. การสอนกลุ่มใหญ่ ครูหัวหน้าคณะเป็นผู้สอน ครูผู้ร่วมคณะเป็นผู้ช่วยสอน โดยมอบหมายให้ครูร่วมคณะที่มีความสามารถแตกต่างกันจัดกิจกรรมร่วม เช่น ฉายภาพนิ่ง ช่วยเหลือในการใช้สื่อการสอน การแบ่งกลุ่มนักเรียน เป็นต้น

๒. การสอนกลุ่มย่อย หลังจากสอนกลุ่มใหญ่แล้ว แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มย่อย ให้อภิปราย ศึกษา ค้นคว้า โดยมีครูประจำกลุ่มย่อยซึ่งเป็นอาจารย์ร่วมคณะ ดูแลเป็นที่ปรึกษา กลุ่มของนักเรียน หลังจากนั้นอาจเรียนกลุ่มใหญ่สักครั้งหนึ่งก็ได้ เช่น การเสนอรายงานการค้นคว้า

๓. การประเมินผล ครูในกลุ่มย่อยเป็นผู้ประเมินผล ขณะเดียวกันนักเรียนควรมีส่วนร่วมในการประเมินผลด้วย

๙. วิธีสอนด้วยการแสดงปฏิกิริยาสนองตอบ วิธีสอนวิธีนี้เป็นการสอนให้นักเรียนรู้จักแสดงความคิดเห็นและแสดงปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งที่เสนอ การสอนอาจดำเนินการสอนดังนี้

๑. ครูนำบทความเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์คดี หรือข้อความที่นักเรียนได้ค้นคว้ามา นำมาเสนอให้นักเรียนในชั้นทราบ

๒. นักเรียนแสดงความคิดเห็นต่อบทความหรือความคิดเห็นเหล่านั้นว่า ยอมรับหรือไม่ยอมรับ หรือมีเหตุผลใดที่จะกล่าวเสริม หรือสรุปเป็นข้อคิดเห็น

การสอนโดยวิธีนี้เป็นการสอนให้นักเรียนมีวิจารณญาณและเป็นผู้มีเหตุผล

๑๐. วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ เป็นการสอนโดยใช้หน่วยกรรมประกอบการสอน วิธีสอนครูจะต้องจัดห้องเรียนเป็นศูนย์การเรียนรู้ ๔ ศูนย์ แต่ละศูนย์มีสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชา เช่น เอกสารหนังสืออ่านค้นคว้า แบบฝึกหัด บัตรคำอธิบายหรือบัตรคำสั่ง เพื่อให้นักเรียนทำกิจกรรมตามคำสั่งหรือคำอธิบายนั้น แต่ละศูนย์จะจัดกระดานติดสำหรับปฏิบัติงานไว้ด้วย แบ่งนักเรียนเป็น ๔ กลุ่มตามศูนย์การเรียนรู้ เมื่อนักเรียนนั่งตามศูนย์การเรียนรู้ทำกิจกรรมตามคำสั่งที่มีอยู่ในบัตรคำสั่ง และมีนักเรียนเป็นหัวหน้าศูนย์ซึ่งเลือกจากนักเรียนคนใดคนหนึ่ง เป็นผู้ดูแลการปฏิบัติงานของกลุ่ม การเรียนแต่ละศูนย์อาจใช้เวลา ๑๐-๑๕ นาที เมื่อนักเรียนปฏิบัติงานเสร็จแต่ละศูนย์แล้ว ก็เปลี่ยนไปตามศูนย์ต่างๆ จนครบ หลังจากนั้นจึงมาเรียนร่วมกันเป็นการสรุปและประเมินผลการเรียนอีกครั้งหนึ่ง

๓. การแบ่งกลุ่มนักเรียน

การแบ่งกลุ่มนักเรียน จุดประสงค์เพื่อการเรียนการสอน ให้นักเรียนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เรียนร่วมกัน ค้นคว้าหาความรู้ร่วมกัน การเรียนประวัติศาสตร์คดีจะได้ผลก็ต่อเมื่อมีการศึกษาค้นคว้า และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน รู้จักการอภิปรายร่วมกัน การแบ่งกลุ่มจึงมีความสำคัญต่อการเรียนการสอน และอาจแบ่งได้ดังนี้

๑. แบ่งกลุ่มนักเรียนตามความสนใจและประสบการณ์ เป็นการแบ่งหัวข้อการทำงานที่นักเรียนจะแบ่งกลุ่มตามนักเรียนที่มีความสนใจ และมีประสบการณ์

๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนเพื่อการสนทนาหรือการอภิปราย การแบ่งกลุ่มจะต้องมีผู้ดำเนินการอภิปราย เพื่อจัดดำเนินการสนทนาหรือการอภิปรายและสรุปผลการอภิปราย

๔. การทำงานเป็นกลุ่ม

การทำงานเป็นกลุ่มเป็นการสร้างการพัฒนาการทางสังคม อารมณ์สติปัญญา และนิสัยอันดีงาม และยังเป็นการปลูกฝังการทำงานอย่างประชาธิปไตย การทำงานเป็นกลุ่มจะสำเร็จลงได้ด้วยการวางแผนงานร่วมกัน และการมีทักษะการทำงานร่วมกันของนักเรียน ซึ่งอยู่ที่การฝึกฝน และนักเรียนจะต้องมีความรับผิดชอบและรู้จักปกครองตนเองด้วย

บทบาทของครูจะต้องเป็นผู้ให้ความช่วยเหลือเมื่อนักเรียนมีปัญหา และเป็นที่ปรึกษาของนักเรียน และครูจะต้องรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล จะช่วยให้ทำงานร่วมกับนักเรียนได้อย่างดี

การทำงานเป็นกลุ่มที่ดีจะต้องให้นักเรียนทำงานด้วยกัน โดย

๑. นักเรียนแต่ละคนจะต้องรู้จักรับผิดชอบงานที่ตนได้รับมอบหมาย

๒. นักเรียนแต่ละคนจะต้องเคารพในความคิดเห็นของเพื่อน

๓. นักเรียนแต่ละคนยินดีที่จะให้ความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่องานของกลุ่ม

๔. มีการประสานงาน ทำงานตามแผนงาน รู้จักผ่อนหนักผ่อนเบาต่อการทำงานของเพื่อนร่วมงาน

การทำงานเป็นกลุ่มนี้ ครูจะต้องคอยสำรวจให้ความช่วยเหลือและให้กำลังใจแก่นักเรียน

๕. การรายงาน

เมื่อนักเรียนทำงานเป็นกลุ่มแล้ว นักเรียนจะต้องรายงานผลงานของตน การรายงานอาจแบ่งออกเป็น

๑. รายงานด้วยวาจา นักเรียนต้องมีการเตรียมตัว สรุปหัวข้อการรายงาน กำหนดระยะเวลาในการรายงานและการซักถาม การรายงานอาจรายงานเพียงคนเดียว หรือเป็นการรายงานเป็นกลุ่มก็ได้

๒. รายงานด้วยข้อเขียน นักเรียนเขียนสิ่งที่ศึกษาค้นคว้า ข้อสำคัญอย่าให้นักเรียนลอกรายงานส่ง หรือนักเรียนไม่ร่วมกันศึกษา ให้คนใดคนหนึ่งทำรายงาน หรือมีเพียงบางคนเท่านั้นที่ทำงาน ส่วนคนอื่นๆ ละเลย อีกประการหนึ่งก็คือ การลอกข้อความจากหนังสือมา

ทั้งหมด ถ้าจะคัดลอกข้อความมาจะต้องบอกด้วยว่ามาจากหนังสือเล่มใด นักเรียนควรเขียนรายงานด้วยสำนวนภาษาของตนเอง

๓. รายงานด้วยการอภิปราย นักเรียนในกลุ่มที่ได้รับมอบหมายให้ศึกษาหัวข้อต่าง ๆ จะรายงานอภิปรายแสดงความคิดเห็น และให้นักเรียนทั้งชั้นได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นด้วย

๖. การใช้สื่อการสอน

สื่อการสอน คือ อุปกรณ์การสอนนั่นเอง ได้แก่ สิ่งที่ใช้ประกอบการสอนเพื่อให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตามความมุ่งหมายของการสอน

สื่อการสอนอาจแบ่งออกได้เป็น

๑. สื่อทัศนอุปกรณ์ ได้แก่ ภาพยนตร์ เครื่องบันทึกเสียง ภาพนิ่ง เป็นต้น
๒. วัสดุอุปกรณ์ ได้แก่ รูปภาพ หนังสือวรรณคดี แผนที่ แผนภูมิ การ์ตูน
๓. กิจกรรม ได้แก่ เกมต่างๆ การจัดทัศนศึกษา การแสดงละคร การแสดงบทบาทสมมติ กิจกรรมต่างๆ ประกอบบทเรียน กิจกรรมเสริมหลักสูตร

๗. กิจกรรมการสอนประวัติศาสตร์

ครูอาจจะเลือกกิจกรรมประกอบการสอนประวัติศาสตร์คดีตามความเหมาะสมแก่สภาพของโรงเรียน ดังต่อไปนี้

๑. จัดรายการทนายปัญหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์คดีไทย
๒. รวบรวมรายชื่อหนังสือ และชื่อกวีทำเป็นสมุดแนะนำวรรณคดีที่น่าอ่าน
๓. รวบรวมรายชื่อหนังสือนวนิยาย เรื่องสั้น สารคดี และชื่อผู้แต่ง จัดทำบรรณนิทัศน์แนะนำหนังสือที่น่าอ่าน
๔. รวบรวมและทำรายงานประวัติกวี หรือนักเขียนปัจจุบัน
๕. จัดทำบัญชีรายชื่อ นามแฝง และนามจริงของกวีและนักเขียน
๖. จัดสัปดาห์ประวัติศาสตร์คดีไทย มีการแสดงนิทรรศการ การประกวดแข่งขัน สนทนา ทนายปัญหา การอภิปราย
๗. เชิญวิทยากรมาบรรยายเป็นครั้งคราว

๘. รวบรวมชื่อตัวละครสำคัญในวรรณคดีแต่ละเรื่องตามที่เรียนในประวัติของเรื่องนั้นมา

๙. จัดนิทรรศการประวัติกวี และผลงานเมื่อถึงวาระสำคัญเกี่ยวกับกวีนั้นๆ

๑๐. ศึกษาประวัติผู้แต่งวรรณคดีจากการนำไปศึกษานอกสถานที่ เช่น ที่วัดพระเชตุพนฯ เพื่อศึกษาพระประวัติของกรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส การจารึกวิทยาทานที่วัดพระเชตุพนฯ หรือสถานที่อื่นๆ ในจังหวัดที่นักเรียนอาศัยอยู่ซึ่งเกี่ยวข้องกับประวัติของหนังสือหรือของกวี

๑๑. สัมภาษณ์นักเขียนหรือผู้รู้

๑๒. รวบรวมคำถามเป็นเล่มพร้อมคำตอบ หรือทำข้อคิดจากวรรณคดี

๑๓. พุดแนะนำหนังสือวรรณคดีและประวัติของหนังสือ

๑๔. เขียนแนะนำหนังสือและประวัติของหนังสือ

๑๕. เล่าเรื่องในวรรณคดี หรือจัดอภิปรายขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีในวรรณคดี

๑๖. เชิญวิทยากรจากหอสมุดแห่งชาติ หรือผู้ที่เคยร่วมงานการชำระหนังสือเล่าการชำระหนังสือวรรณคดี

๑๗. รวบรวมข้อความสำคัญจากวรรณคดีต่างๆ

๑๘. แบ่งกลุ่มทำอภิธานตัวละครในวรรณคดีเรียงตามลำดับตัวอักษร

๑๙. เกมการหาข้อเกี่ยวกับผลงาน เช่น กลุ่มหนึ่งบอกชื่อ อีกกลุ่มหนึ่งบอกผลงาน

๒๐. เกมบอกชื่อหนังสือกับลักษณะคำประพันธ์ เช่น คนหนึ่งบอกชื่อ อีกคนหนึ่งบอกลักษณะคำประพันธ์

๒๑. แบ่งกลุ่มทำแผนภูมิ

๒๒. เขียนเรียงความ

๒๓. ตั้งชมรมหรือชุมนุมศึกษาค้นคว้าประวัติวรรณคดี

๒๔. แสดงละครบทพระราชนิพนธ์รัชกาลที่ ๖ หรือบทละครอื่นๆ เท่าที่สามารถทำได้

๔. การประเมินผลการเรียนและการวัดผล

การประเมินผลเป็นการประเมินค่า ว่านักเรียนเรียนได้ตามจุดประสงค์การเรียนหรือไม่สมควรจะผ่านวิชาหรือไม่ผ่าน ส่วนการวัดผลเป็นการตรวจสอบหรือค้นหา ว่านักเรียนมีความรู้มากน้อยเพียงใด การประเมินผลการเรียนต้องทำการวัดผล และการวัดผลต้องทำโดยสม่ำเสมอ วัดผลตามจุดประสงค์ของการเรียนที่ครูตั้งไว้ และวัดผลด้วยวิธีการหลายๆ วิธี

การวัดผลอาจใช้วิธีการต่างๆ ดังนี้

๑. การใช้แบบทดสอบเป็นการทดสอบเพื่อวัดสมรรถภาพทางสมอง ได้แก่ ความรู้ ความจำ และความเข้าใจเนื้อหาที่เรียนมา

ข้อทดสอบอาจเป็นข้อทดสอบแบบปรนัยหรืออัตนัยก็ได้ ข้อสำคัญให้มีหลักการให้คะแนนที่เชื่อถือได้ และให้ด้วยความยุติธรรม

๒. การสังเกต เป็นการสังเกตทักษะการทำงานของนักเรียน การใช้ภาษา ความสนใจ ความรับผิดชอบต่อการเรียน ความประณีตในการทำงาน การแสดงความคิดเห็น ความร่วมมือกับหมู่คณะ เป็นต้น ข้อสำคัญครูจะต้องจดบันทึกการสังเกตไว้

ฉะนั้น ในการประเมินผล ครูจะต้องใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงการสอน และเพื่อวินิจฉัยความสำเร็จและความล้มเหลวของครูและนักเรียน ตลอดจนความก้าวหน้าการเรียนของนักเรียน

หลักเกณฑ์บางประการในการวัดผลและประเมินผล

๑. การวัดผลและประเมินผลควรวัดพฤติกรรมของนักเรียนด้วย เช่น เจตคติต่อการเรียน ประวัติวรรณคดี การรู้จักแก้ปัญหา การรู้จักทำงานร่วมกัน การแสวงหาความรู้ การรู้จักคิดด้วยเหตุผล การเป็นผู้มีวิจารณ์ญาณ การประเมินผลพฤติกรรมเหล่านี้ จะใช้การสังเกต จดบันทึกไว้เพื่อนำไปประเมินค่า เช่น พฤติกรรมต่างๆ ดีมาก ดี พอใช้ ยังไม่ดี ไม่ดีเลย โดยให้คะแนน ๕ ๔ ๓ ๒ ๑ ตามลำดับคุณภาพของพฤติกรรม แล้วจึงประเมินภายหลังว่า พฤติกรรมโดยส่วนรวมเป็นอย่างไร

๒. การวัดผลทุกครั้งจะต้องวางวัตถุประสงค์ให้แน่นอนว่าจะวัดอะไร เช่น ความรู้ ความจำ การนำไปใช้ การประเมินค่า การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และลองทำตารางวิเคราะห์ตามหลักสูตรว่าเนื้อเรื่องแต่ละเรื่องจะออกข้อทดสอบด้านใด เป็นจำนวนกี่ข้อ เพื่อจะได้ออกข้อสอบตามวัตถุประสงค์เหล่านั้น

๓. การออกข้อทดสอบต้องออกให้ครอบคลุมหลักสูตร

๔. การวัดผลและประเมินผลต้องถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการสอน จึงควรมีการวัดผลในโอกาสต่างๆ เช่น สังเกตจากการอภิปรายแสดงความคิดเห็น การทำสังเขปข้อวิจารณ์ การทำกิจกรรม พฤติกรรมการเรียน การทำข้อทดสอบ เป็นต้น

๕. การวัดผลควรเป็นการช่วยการเรียนรู้ของนักเรียนให้อยากทำ อยากลองความสามารถของตน

วิธีการวัดผลประวัตินิเทศ

๑. เครื่องมือการวัดผล

๑. การสอบข้อเขียน
๒. การถามปากเปล่า
๓. การอภิปรายแสดงความคิดเห็น
๔. การสังเกตพฤติกรรมการเรียน
๕. การตรวจผลงาน ได้แก่ รายงานการค้นคว้า การเขียนเรียงความ การย่อความ การเขียนแสดงความคิดเห็น
๖. การบันทึกพฤติกรรมการเรียน

๒. วิธีการประเมินผล

การประเมินผลเพื่อตัดสินความสามารถของนักเรียนต้องยึดเกณฑ์เป็นหลัก เกณฑ์ก็คือ จุดประสงค์การเรียนรู้ของวิชาประวัตินิเทศ ซึ่งต้องประเมินผลโดยใช้เครื่องมือดังกล่าวข้างต้น การสอนกับการสอบจะต้องควบคู่กันไป นำผลมาวิเคราะห์ ถ้าพบว่านักเรียนคนใดยังขาดความรู้ไม่ได้ตามจุดประสงค์การเรียนรู้ที่กำหนด ครูจะต้องปรับปรุงการสอน ดังนั้น การประเมินผลมิใช่เพื่อการสอบได้ตก แต่เป็นการปรับปรุงการสอนของครู และการเรียนของนักเรียน

ค่าเกณฑ์การประเมินผล จากระเบียบการประเมินผล

ระดับของการเรียน	ความหมาย	ช่วงคะแนน
๔	ผลการเรียนดีมาก	๘๐ - ๑๐๐
๓	ผลการเรียนดี	๗๐ - ๗๙
๒	ผลการเรียนปานกลาง	๖๐ - ๖๙
๑	ผลการเรียนผ่านเกณฑ์ค่าที่กำหนด	๕๐ - ๕๙
๐	ผลการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์ที่กำหนด	๐ - ๔๙
ระดับนี้ถือว่าไม่ผ่านจุดประสงค์ของการเรียน		

บทที่ ๑

วรรณคดีสมัยกรุงธนบุรี

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกอิทธิพลของวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยาได้
๒. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายการฟื้นฟูวรรณคดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีได้
๓. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะของวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีได้
๔. เพื่อให้นักเรียนสามารถเล่าประวัติและบอกผลงานของกวีในสมัยกรุงธนบุรีได้โดยสังเขป
๕. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายที่มาของเรื่องรามเกียรติ์และอิทธิพลของรามเกียรติ์ต่อสังคมไทยได้
๖. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะคำประพันธ์ของหนังสือวรรณคดีในสมัยกรุงธนบุรีได้
๗. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายหรือเล่าวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีเชิงประวัติได้
๘. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายคุณค่าของหนังสือวรรณคดีในสมัยกรุงธนบุรีได้ เช่น ชื่อค่านิยมเกี่ยวกับสตรีสมัยกรุงธนบุรี และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยนั้นได้
๙. เพื่อให้นักเรียนสามารถรวบรวมชื่อกวีและวรรณคดีสมัยกรุงธนบุรีเป็นแผนภูมิได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. ประวัติวรรณคดีในสมัยกรุงธนบุรี มีจุดที่ควรเน้นก็คือ การฟื้นฟูวรรณคดี ครูควรพยายามส่งเสริมให้นักเรียนใช้ความคิดและอภิปรายกัน เพื่อให้ได้ข้อสรุปว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีมีความสนพระทัยในวรรณคดีและการละครของชาติ จึงได้ทรงฟื้นฟูวรรณคดีของชาติ และทรงพระราชนิพนธ์บทละครรวมเกียรติ์เพื่อเล่นละครหลวง ครูควรให้นักเรียนอ่านหนังสือ แล้วนำมาอภิปรายช่วยกันหาคิดลักษณะการฟื้นฟูวรรณคดีในสมัยนั้น จะเป็นการพัฒนาความคิดของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

๒. การสอนประวัติวรรณคดีย่อมต้องสอนประวัติของกวีก่อน เพราะผลงานของกวี

ย่อมเกี่ยวข้องกับประวัติของกวีแต่ละคน การสอนควรชี้ให้เห็นว่าสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีทรงเป็นนักรบและนักปกครอง ฉะนั้น ผลงานของพระองค์จึงแสดงอุปนิสัยของพระองค์ด้วย

๓. ครูควรเน้นให้นักเรียนสังเกตการใช้ลักษณะคำประพันธ์ของวรรณคดีสมัยนี้ว่าแต่ละเล่มมีคำประพันธ์ชนิดใดบ้าง

๔. ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นคุณค่าของหนังสือแต่ละเล่มว่ามีคุณค่าในเชิงสังคมอย่างไร เช่น อิทธิพลของรามเกียรติ์ที่มีต่อสังคมไทย กฎหมายสอนน้องคำฉันท์ ใช้สอนสตรีในสมัยนั้น เป็นต้น

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. อภิปรายเกี่ยวกับอิทธิพลของวรรณคดีสมัยกรุงศรีอยุธยา

๒. ศึกษาการฟื้นฟูวรรณคดีของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี และลักษณะของวรรณคดีสมัยนี้จากหนังสือ แล้วนำมาอภิปรายสรุป

๓. อภิปรายคุณค่าของหนังสือสมัยกรุงธนบุรีแต่ละเล่ม

๔. ทำแผนภูมิเกี่ยวกับลักษณะคำประพันธ์ของหนังสือแต่ละเล่ม

๕. ทำแผนภูมิเกี่ยวกับรายชื่อกวีและผลงาน

๖. เขียนรายงานประวัติของกวีโดยสังเขป

ความรู้ประกอบ

๑. ที่มาของเรื่องรามเกียรติ์

รามเกียรติ์เป็นเรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัย เป็นเรื่องราวที่ไทยได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมจากอินเดีย เพราะรามเกียรติ์มาจากคัมภีร์รามายณะภาษาสันสกฤตของฤาษีวาลมิกี ชาวฮินดูเชื่อกันว่าเป็นเรื่องจริงและนับถือคัมภีร์รามายณะ เชื่อว่าถ้าอ่านคัมภีร์นี้แล้วจะเป็นการล้างบาป เมื่อตายแล้วจะได้ไปสู่สวรรค์ คนไม่มีบุตรจะได้บุตรตามปรารถนา เพราะเชื่อกันว่าพระรามเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์ที่อวตารลงมาปราบยุคเข็ญเพื่อให้โลกมีสันติสุข ตัวละครในเรื่องตัวเอก คือ ตัวพระรามก็เพียบพร้อมไปด้วยคุณธรรม

เมื่อรามเกียรติ์แพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยนั้น ไทยได้ใช้เล่นโขนและละครในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีวรรณคดีเกี่ยวกับเรื่องรามเกียรติ์หลายเรื่อง เช่น บทพากย์ บทละคร โคลงพาสสอนน้อง โคลงทศรถสอนพระราม นิราศสีดา เป็นต้น รามเกียรติ์ฉบับภาษาไทยจึงมีหลายฉบับด้วยกัน คือ

๑. รามเกียรติ์บทพากย์ ความครึ่งกรุงเก่า รามเกียรติ์บทพากย์นี้กล่าวกันว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้ทรงนำเอาบทตอนนางลอยของเก่ามาทรงพระราชนิพนธ์เปลี่ยนแปลงใหม่ มีความไพเราะกว่าของเดิม

๒. รามเกียรติ์บทละคร ความครึ่งกรุงเก่ามีตั้งแต่ตอนพระรามประชุมพลจนถึงองค์สื่อสารเท่านั้น

๓. รามเกียรติ์บทละครของสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี มี ๔ ตอน

๔. รามเกียรติ์บทละครของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เป็นฉบับที่สมบูรณ์ที่สุด

๕. รามเกียรติ์บทละครของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เป็นฉบับที่ทรงพระราชนิพนธ์เพื่อใช้เล่นละครโดยเฉพาะ มี ๒ ตอน คือ ตอนหนุมานถวายแหวนแก่นางสีดาจนถึงพระรามกลับเข้าเมืองและราชาภิเษก กับตอนพระรามประพาสป่า นางสีดาวาดรูปศกกันรู้จนถึงอภิเษกพระรามและนางสีดาที่เขาไกรลาส

๖. รามเกียรติ์บทละครของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตอนพระรามเดินดง

๗. โคลงอธิบายภาพรามเกียรติ์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตช่วยกันแต่งขึ้น ประดับที่ระเบียงวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อคราวฉลองพระนครอายุครบรอบ ๑๐๐ ปี

๘. รามเกียรติ์บทละครและบทพากย์ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์เป็นบางตอน เช่น บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องรามเกียรติ์ ชุดพรหมาสตรี ชุดนางลอย รามเกียรติ์บทพากย์ชุดสีดาหาย เผลดงกา เป็นต้น

๒. เรื่องกฤษณาสนน้องกำจันท์

เหตุแห่งนางกฤษณามีภัสตา ๕ องค์นั้น วินิจฉัยเรื่องกฤษณาสนน้อง บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ ได้กล่าวว่า

“นางกฤษณาเป็นดั่งนางสำคัญในเรื่องมหากาณะ เหมือนอย่างนางสีดาเป็นตัวสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อจะกล่าวข้อความแต่ตอนที่กล่าวถึงนางกฤษณาโดยย่ออีกชั้นหนึ่งแล้ว ก็จะต้องกล่าวตั้งแต่กษัตริย์ป่านทว คือ ราชโอรสพระเจ้าป่านทวทั้ง ๕ ได้ไปในการสวามพร คือ สวามพรนางกฤษณาซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้าทรมท กรุงปัญจาละ อรชุน ซึ่งเป็นป่านทวที่ ๓ ประลองศิลป์ได้นางกฤษณาในการสวามพร นางกุนตีซึ่งเป็นพระราช

มารดาของปิ่นท้าว ตัดสินให้การวิวาห์นางกฤษณา กับกษัตริย์ปิ่นท้าวทั้ง ๕ องค์ เมื่อห่มเถียง
 ขัดข้องกันไปไม่ตลอด เพราะพระฤๅษีผู้ซื้อไพร่ขายหมายกเรื่องอดีตชาติขึ้นชี้แจง ก็เป็นอัน
 ตกลงทำการวิวาห์นางกฤษณาด้วยกษัตริย์ปิ่นท้าววันละองค์ เมื่อทำการวิวาห์วัน ๑ แล้ว รุ่ง
 ขึ้นก็เป็นสวาวริสุทธรตอไปใหม่จนครบ ๕ จบ”

วัตถุประสงค์การแต่งเรื่องนี้มุ่งไปในทางชี้ให้เห็นนางกฤษณาเป็นตัวอย่างที่ดีในหน้าที่
 ของแม่บ้านที่ดี เพื่อให้สตรีทั้งหลายของอินเดียหรือของโลกได้เอาเป็นแบบอย่าง ดังจะเห็น
 ได้จากกฤษณาสอนน้องคำฉันท์ฉบับกรุงธนบุรีว่า

อย่า เยี่ยงหญิงชั่ว	ไม่รู้คุณแล้ว	ไม่สงวนน้ำใจ
สิ้นสมคมเหง ล้อเลียนโยไพ	ต่อหน้าปราไล	ลับหลังนินทา
ว่ากล่าวไม่ฟัง	เมิดเมินผินหลัง	ไม่ยินคำสอน
ว่าไต่ว่าด้วย ไม้ท้ออังงอน	เป็นหญิงสาวรอน	ผิดจริตทำนอง
ไม่เกรงผู้ชาย	ปากกล้าทำหาย	เจรจาจองทอง
ผัวว่าคำหนึ่ง ไปได้ถึงสอง	ไม่ควรคู่ครอง	วาทร้างห่างไกล

การปฏิบัติตนได้กล่าวไว้

หนึ่งโสดแม่ต้องสำรวจ	ดังนกไม่ควร
หัวเราะค่อยค่อยพอสบาย	
แม่ยิ้มยิ้มพอพริ้มพราย	ยิ้มหนักมักสลาย
เงาพื้นจะเศร้าศรีแสง	
แม่จามค่อยจามตามแรง	แม้มีกิจแกล้ง
อย่าน้อยอย่ามากพอกการ	
แม่นอนอย่าได้นอนนาน	คิดถึงการทำงาน
การมือการปากจงดี	
กินน้อยชุปเนื้อเสียศรี	กินมากมักพิ
แต่พอประมาณดูงาม	

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

กรุงธนบุรี, สมเด็จพระเจ้า. รามเกียรติ์ฉบับสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี. กรุงเทพฯ :
 โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.

เจือ สตะเวทิน. ประวัติวรรณคดีไทยประโยชน์มัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.

ณัฐวุฒิ สุทธิสงคราม. วรรณกรรมปักษ์ใต้. กรุงเทพฯ : เรืองศิลป์, ๒๕๒๒.

บุญยงค์ เกศเทศ. วรรณกรรมประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : อักษรบัณฑิตกรุงเทพฯ,
๒๕๒๐.

เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช,
๒๕๑๓.

พระคลัง(หน), เจ้าพระยา. วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
อักษรบริการ, ๒๕๑๕.

สิทธา พินิจภูวดล, และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๕.

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า จุฬาโลกมหาราช

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะของวรรณคดีสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้
๒. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายการฟื้นฟูวรรณคดีของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้
๓. เพื่อให้นักเรียนสามารถชี้ลักษณะวรรณคดีและการชำระวรรณคดีในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้
๔. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกและเล่าวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑ ที่เป็นแรงดลใจของกวีจากความรักชาติและการสงครามได้
๕. เพื่อให้นักเรียนสามารถเล่าเรื่องรามเกียรติ์ฉบับรัชกาลที่ ๑ ได้โดยสังเขป
๖. เพื่อให้นักเรียนสามารถเล่าประวัติและบอกผลงานของกวีในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้โดยสังเขป
๗. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑ ซึ่งวรรณคดีสโมสรยกย่องว่าดีเด่นได้
๘. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายคุณค่าของหนังสือวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้ทั้งในด้านวรรณคดีและด้านสังคม
๙. เพื่อให้นักเรียนสามารถจัดทำแผนภูมิรายชื่อวรรณคดีและชื่อผู้แต่งได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑ เป็นสมัยแห่งการฟื้นฟูวรรณคดี ฉะนั้นครูควรให้นักเรียนค้นคว้าหรืออ่านจากหนังสือเรียน แล้วอภิปรายแสดงความคิดเห็น อาจแบ่งกลุ่มอภิปราย แล้วช่วยกันสรุปทั้งชั้นว่าสมัยการฟื้นฟูในรัชกาลที่ ๑ มีลักษณะอย่างไร
๒. ครูควรให้นักเรียนศึกษาลักษณะของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑ และการชำระหนังสือในสมัยนี้ ได้แก่ การชำระพระไตรปิฎก กฎหมายตราสามดวง โดยการศึกษาค้นคว้าจากหนังสือแล้วช่วยกันสรุป

๓. ในสมัยรัชกาลที่ ๑ วรรณคดีที่เกิดจากความบันดาลใจจากสงคราม หรือวรรณคดีที่ต้องการปลุกฝังความกล้าหาญหลายเล่ม เช่น สามก๊ก ราชาริราช หรือทางศีลธรรม เช่น ไตรภูมิโลกวิณัจฉัย ครูควรเน้นลักษณะของวรรณคดีเหล่านี้ด้วย

๔. วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑ เริ่มได้รับอิทธิพลจากวรรณคดีต่างประเทศ โดยเฉพาะการแปลพงศาวดารจีนและมอญเป็นร้อยแก้ว ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นประเด็นนี้ และควรให้นักเรียนได้ช่วยกันอภิปรายสรุปในตอนท้ายของบทเรียนเกี่ยวกับวรรณคดีร้อยแก้วว่ามีหนังสือสำคัญที่เรื่อง เรื่องใดบ้าง อาจให้นักเรียนเขียนความเรียงวรรณคดีร้อยแก้วในสมัยรัชกาลที่ ๑ เพื่อวัดความเข้าใจของนักเรียนก็ได้

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เขียนเรียงความเรื่องวรรณคดีไทยจากแรงบันดาลใจทางสงครามในสมัยรัชกาลที่ ๑

๒. เขียนเรียงความหรืออภิปรายเรื่องวรรณคดีไทยร้อยแก้วในสมัยรัชกาลที่ ๑

๓. แบ่งกลุ่มนักเรียนให้ช่วยกันสรุปคุณค่าของหนังสือแต่ละเล่ม และเขียนเป็นรายงานหลังจากเรียนบทเรียนนี้แล้ว เป็นการวัดผลความเข้าใจการเรียนของนักเรียน

๔. เขียนรายงานเกี่ยวกับประวัติของกวีในสมัยรัชกาลที่ ๑ และผลงาน

๕. จัดนิทรรศการวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๑

๖. จัดทำแผนภูมิแสดงชื่อผู้แต่งและผลงานของกวี

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. กฎหมายตราสามดวง

เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยาแล้ว กฎหมายสูญหายไปเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชทรงมีพระราชดำริจะแก้ไขปรับปรุงบรรดากฎหมายต่างๆ แต่ก็ยังมีได้ทรงกระทำ เพราะมีศิกสงครามติดพันเสมอมา จนกระทั่งเกิดคดียานบุญศรีช่างเหล็กหลวงถูกอ้าแดงป้อมกรยาฟ้องขอหย่าด้วย อ้าแดงป้อมเป็นชู้กับนายราชาอรธ ช่างเหล็กหลวง ลูกขุนศาลหลวงตัดสินให้หญิงฟ้องหย่าชายได้ นายบุญศรีจึงร้องทุกข์ว่าตนไม่มีความผิด เมื่อถูกหย่าเช่นนั้นไม่ยุติธรรม ทำให้ทรัพย์สินของฝ่ายหญิงที่มีมาแต่เดิมกลับไปเป็นของหญิง ขัดกับกฎหมายเดิม หญิงมีชู้จะต้องได้รับโทษทรัพย์สินสมบัติจะตกเป็นของฝ่ายชาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชจึงทรงสงสัยว่ากฎหมายที่มีอยู่จะขัดกัน จึงทรงให้เปรียบเทียบ

กฎหมายที่มีอยู่ ในครั้งนั้นมีกฎหมายอยู่ ๓ ฉบับ คือ เก็บไว้ที่ศาลหลวงสำหรับใช้ในศาล ๑ ฉบับ เก็บไว้ในหอหลวงเป็นที่รวบรวมหนังสือราชการ ๑ ฉบับ และเก็บไว้ข้างพระที่นั่งสำหรับพระมหากษัตริย์ทรงเปิดได้เสมออีก ๑ ฉบับ เมื่อตรวจทานทั้ง ๓ ฉบับแล้ว ปรากฏว่าตรงกันคือหญิงขอหย่าสามีเมื่อใดก็ได้ แม้สามีจะมีได้มีความผิดแต่อย่างใด พระองค์ทรงคิดว่ากฎหมายน่าจะคลาดเคลื่อนไปจากเดิมมากทำให้ขาดความยุติธรรม จึงโปรดให้ตั้งคณะกรรมการชำระกฎหมายขึ้น ประกอบด้วยอาลักษณ์ ๔ นาย ลูกขุน ๓ นาย และราชบัณฑิต ๔ นาย รวม ๑๑ นาย ชำระกฎหมายในปี พ.ศ. ๒๓๔๗ โดยรวมกฎหมายเป็นหมวดหมู่เพื่อสะดวกแก่การตัดสินอรรถคดี และมีความถูกต้องยุติธรรม

การชำระกฎหมายครั้งนี้ ส่วนใหญ่ได้นำเอาพระราชกำหนดต่างๆ ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มาแทบทั้งสิ้น ที่ตรงกฎหมายใหม่ก็มีบ้าง การชำระกฎหมายขึ้นใหม่ครั้งนี้เรียกว่าประมวลกฎหมายรัชกาลที่ ๑ และโปรดให้เก็บไว้ที่ห้องเครื่อง ๑ ชุด หอหลวง ๑ ชุด และศาลหลวง ๑ ชุด แต่ละชุดมีจำนวน ๔๑ เล่มสมุดไทย รวมทั้งสิ้น ๑๒๓ เล่ม ต่อมาปี พ.ศ. ๒๓๕๐ โปรดฯ ให้คัดลอกไว้อีก ๑ ชุด เป็นฉบับสำรอง แต่มิได้ประทับตรา เรียกว่า กฎหมายตราสามดวงฉบับรองทรง ปัจจุบันกฎหมายตราสามดวงมีเหลืออยู่เพียง ๔๔ เล่ม เก็บไว้ที่กระทรวงยุติธรรม ๓๔ เล่ม หอสมุดแห่งชาติ ๔๒ เล่ม อีก ๔๔ เล่มสูญหายไป

๒. รูปแบบการประพันธ์ของรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ ๑ มีลักษณะดังนี้

๑. จำนวนคำในกลอนแต่ละวรรคอยู่ระหว่าง ๖-๗ คำ

๒. การสัมผัสในจะเป็นสัมผัสอักษรมากกว่าสัมผัสสระ

๓. ถ้าเป็นบทขนานมักใช้คำซ้ำทุกวรรค ถ้าเป็นบทชมรมมักใช้สัมผัสในแบบกลบท เช่น

ขนาน งามโอษฐ์งามแก้มงามจูไร

งามน้อยเนตรงามกร

ชมรม แอ่งอนอ่อนงามโอฬาร

รงฉานท่านชูเฉลิมปลาย

ตัวอย่างเรื่องรามเกียรติ์

ชมรม

รถเอารถแก้ว

พราวแพร้วแพร้วพรายด้วยมรดก

แปรกอ่อนอ่อนสลวยช่วยชด

บัลลังก์ลดลดชั้นพรณราย

ดุมแก้วแก้วประกับประก่าง

แอ่งอนงอนระหงเจ็ดนาย

รงทองทองอร่ามสามชาย

ปักปลายปลายสะบัดชัवालย์

ม้าเทียมเทียมเทพพลาหก

โผนผูกผูกผยองเร้งร่าน

เครื่องสูงสูงไสวโอฬาร
 พัดโบกโบกบังสุริยฉาย
 คลายเคลื่อนเคลื่อนเทพโยธา

ฉัตรแก้วแก้วประพาลจรัสฟ้า
 ธงวิรุฬรายชัยขวา
 เทวาท่แห่นั่นไป

ชมสมุทร เมื่อพระรามข้ามสมุทรไปลงกา

มาถึงกึ่งกลางทางสมุทร
 เจือกูราหูเหรา
 พิมทองท่องท่องสาคร
 สีเสียดเสียดด้วยกับปลาวาฬ
 หน้าคนเวียนวนตามคุ
 ฉลามตามคลื่นพัลวัน

พระทรงครุฑชมหม่มจินดา
 โลมาผุดพ้นชลธาร
 มังกรเล่นน้ำกระฉอกฉาน
 ช้างน้ำทะยานหยอกกัน
 ม้าน้ำชูเศียรเหียนหัน
 นวลจันทร์จาละเม็ดกระเบนบิน

ชมช้างเอราวัณแปลง ตอนอินทรชิตแปลงเป็นพระอิศวร

ช้างเอราวัณ
 สูงง่าสายเงื่อมสีขริน
 โกงทางกางพู่พู่ห้อย
 สอดเครื่องใส่ครบในสงคราม
 เหาะลิ่วเหินลอยในอาพน
 ทิวฉัตรธงไชยไสวมา

ตั้งองค์อัครคเชนทร์โกสินทร์
 ขาวสั่นแข่งสีเงินงาม
 วงงดงาข้อยชาญสนาม
 ดาววามดูบัวจับตา
 พวกลพลพลแห่ซ้ายขวา
 แสงระยับสายระย้าจามร

ชมไม้ ตอนหนุมานชมสวน

เที่ยวชวยท่องชมบุปผชาติ
 บ้างทรงผลสุกพิศอำไพ
 แก้วกุหลาบกาหลงประยงค์แย้ม
 มหาหงส์มหาดเหียงกระดังงา
 รักลาร้อยลั่นปริงปราง
 ช่อนกลั่นส่งกล้วจำปี
 ช่อตระแบกชาติบุษย์พุทรา
 มะลุลีมะลิกาแสงพัน

เบิกกลีบบานกลาดอยู่ไสว
 ใบสดบังแสงพระสุริยา
 พิกุลแกมพิกันเกดกฤษณา
 จันทน์ปืปจำปาसारภี
 ชางโคกไทรสนสาลี
 ลั่นจี่ลำเจียกมะลิวัลย์
 การะเกดกรณิการัณมสุวรรณค์
 อัญชันแอมบ่อช่อชบาบาน

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

กุหลาบ มัตลิกมาส. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

เจือ สตะเวทิน. ประวัติวรรณคดีไทยประโยชน์ขมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๐.

เทือก กุสุมา ณ อยุธยา. ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.

บุญยงค์ เกศเทศ. วรรณกรรมประวัติศาสตร์. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๒๐.

ประยูร สิทธิพันธ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๒๓.

เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๓.

พิมพ์พันธ์ เลขะพันธ์. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๑๘.

สิทธา พินิจภูวดล, และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๕.

เสนีย์ วิลาวรรณ. ประวัติวรรณคดี. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

องค์การคำคุรุสภา. วรรณคดีเจ้าพระยาพระคลัง(หน). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐.

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

จุดมุ่งหมายการเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนสามารถบรรยายถึงความเจริญรุ่งเรืองของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้
๒. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกประวัติของกวีในสมัยรัชกาลที่ ๒ และผลงานได้โดยสังเขป
๓. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะของวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๒ ได้
๔. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกลักษณะเด่นของวรรณคดีบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ และของสุนทรภู่ได้
๕. เพื่อให้นักเรียนสามารถชี้ข้อดีเด่นของบทละครเรื่องอิเหนาฉบับรัชกาลที่ ๒ และการชำระหนังสือเล่มนี้ได้โดยสังเขป
๖. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกประวัติการแต่งเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และการชำระหนังสือเล่มนี้ได้โดยสังเขป
๗. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายคุณค่าของวรรณคดีแต่ละเล่มที่เรียนได้พอสมควร
๘. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ปรากฏในวรรณคดีเรื่องต่างๆ สมัยรัชกาลที่ ๒ ได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. ควรเน้นให้นักเรียนทราบว่าสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยเป็นสมัยที่มีความเจริญทางวรรณคดีมาก และควรเน้นลักษณะสำคัญทางวรรณคดีในสมัยนี้
๒. การสอนประวัติวรรณคดีในบทนี้ ควรเน้นการค้นคว้าพระราชประวัติของรัชกาลที่ ๒ และงานพระราชนิพนธ์ และประวัติของสุนทรภู่พร้อมทั้งผลงาน ควรเน้นให้นักเรียนเห็นลักษณะเด่นของวรรณคดีบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๒ ส่วนวรรณคดีของสุนทรภู่ควรเน้นลักษณะโดยเฉพาะของนิราศ
๓. ในสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นสมัยที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงปรับ

ปรุงการละครควบคู่กับบทละคร ฉะนั้น ควรให้นักเรียนเข้าใจการปรับปรุงบทละครในสมัยนี้ทั้งบทละครในและบทละครนอก

๔. ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นวรรณคดีสำคัญๆ ในสมัยนี้ เช่น บทละครเรื่องอิเหนา เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน และนิราศนรินทร์ เป็นต้น และชี้ให้เห็นว่าสำคัญอย่างไรในแง่ของมรดกทางวัฒนธรรม

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ให้นักเรียนอ่านหนังสือนิราศของสุนทรภู่ หรือเรื่องพระอภัยมณีที่มีในห้องสมุด และจัดทำสมุดข่อยคิดเห็น คำคม หรือสุภาษิต
๒. จัดทำแผนภูมิแสดงผลงานของสุนทรภู่โดยแยกประเภทของผลงาน
๓. จัดทำนิทรรศการเรื่องวันสุนทรภู่ โดยจัดแสดงประวัติและผลงาน และอาจเชิญวิทยากรมาบรรยายเรื่องสุนทรภู่ที่เอกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ถ้าทำได้
๔. จัดทำนิทรรศการเรื่องพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กับงานพระราชนิพนธ์ โดยจัดแสดงพระราชประวัติและบทพระราชนิพนธ์
๕. จัดสัปดาห์วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒ โดยแสดงผลงานทางวรรณคดี
๖. จัดทำรายงานประวัติกวีสมัยรัชกาลที่ ๒ และผลงาน
๗. ค้นคว้าและรายงานเกี่ยวกับคำนิยมทางสังคมที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๒

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. การเล่นเสภา

การเล่นเสภานั้นมีมูลเหตุมาจากการเล่านิทาน แต่เดิมาก็เล่านิทานกันธรรมดา ภายหลังปรับปรุงวิธีการเล่าโดยแต่งนิทานเป็นกลอน แล้วขับกลอนเป็นทำนอง มีเครื่องประกอบจังหวะ คือ ฉิ่ง และ กรับพวง การขับเสภาคงจะมีมาแต่สมัยต้นกรุงศรีอยุธยาแล้ว ดังปรากฏในกฎมนเฑียรบาลครั้งแผ่นดินสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถว่า “หกหุ้มเบิกเสภาดนตรี เจ็ดหุ้มเบิกนียบาย” ดังนี้ จึงเป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า เสภามีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาตอนต้น และได้รับความนิยมมากในสมัยหลัง โดยเฉพาะสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้นำวงปี่พาทย์ประกอบการขับเสภา ทำให้การขับเสภาน่าฟัง

มากขึ้น ดังคำกลอนในวัชรเสภาตอนหนึ่งกล่าวถึงประวัติการนำปีพาทย์ประกอบการขับเสภาว่า

เดิมเมื่อครั้งจอมรินทร์แผ่นดินลับ เสภาขับยังหาปีพาทย์ไม่
ครั้นมาถึงพระองค์ผู้ทรงชัย ก็เกิดมีขึ้นในอยุธยา

ภายหลังจึงมีผู้นำการขับเสภามาใช้แสดงเป็นละครเสภา เรียกว่า ละครเสภา บางทีเรียกเสภาทรงเครื่อง

๒. โคลงกวีโบราณ

พระยาตรังคภูมิบาลมีผลงานอีกเรื่องหนึ่ง เป็นผลงานการรวบรวมโคลงกวีโบราณ ซึ่งกวีหลายท่านแต่งไว้ เป็นโคลงสี่สุภาพบ้าง โคลงฉันท์บ้าง โคลงกระทู้บ้าง ท่านได้บอกนามกวีที่แต่งไว้ด้วย เพื่อมิให้โคลงเหล่านั้นสูญหายไป เช่น โคลงนิราศเจ้าฟ้าอภัย โคลงของศรีปราชญ์ เป็นต้น บางโคลงก็แต่งขึ้นเอง มีโคลงทั้งสิ้น ๑๒๗ บท นับว่าเป็นโคลงที่มีคุณค่าในด้านวรรณคดี เป็นการรักษาโคลงของเก่าให้เป็นมรดกตกทอดมาถึงอนุชนรุ่นหลัง

๓. วรรณคดีของสุนทรภู่

นอกจากจะกล่าวโดยละเอียดในหนังสือเรียนแล้ว ยังมีผลงานของท่านอีกหลายเรื่อง ดังนี้

๑. บทละครเรื่องอภัยนุราช เป็นบทละครเรื่องเดียวซึ่งแต่งในสมัยรัชกาลที่ ๔ เมื่อมีบรรดาศักดิ์เป็นพระสุนทรโวหาร ตำแหน่งอาลักษณ์วังหน้า โดยแต่งเป็นกลอนบทละครสั้นๆ เนื้อเรื่องไม่มีจุดเด่น และไม่สนุก ตำนานโวหารในเชิงบทละครยังไม่ดีถึงขนาด แต่กระบวนกลอนไพเราะ เนื้อเรื่องมีว่า ท้าวอภัยนุราชเสด็จออกปล้ำสัตว์ ไม่ได้ทำพิธีเช่นสรวงเทพารักษ์ เทพารักษ์จึงโกรธ เข้าสิงนางศรีลาหัง ท้าวอภัยนุราชพบนางจึงพามาไว้ในวัง นางศรีลาหังทำมารยาให้ท้าวอภัยนุราชควักดวงตามเหสี เรื่องจบลงแค่นี้

๒. เสภาพระราชพงศาวดาร สุนทรภู่แต่งเสภาพระราชพงศาวดารเป็นวรรณคดีชิ้นสุดท้าย พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสให้สุนทรภู่แต่งถวายเพื่อใช้เล่นมโหรีหลวงขณะทรงเครื่องใหญ่ เข้าใจว่าแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๗ ขณะมีอายุ ๖๘ ปี มีบรรดาศักดิ์เป็นพระสุนทรโวหาร ตำแหน่งพระอาลักษณ์วังหน้า โดยแต่งเป็นกลอนเสภาเนื้อเรื่องมี ๒ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ตอนตีเมืองเขมร เริ่มตั้งแต่พระเจ้าอยู่หัวทรงสร้างกรุงศรีอยุธยา แล้วให้ขุนหลวงพะงั่วไปครองเมืองสุพรรณบุรี พระราเมศวรครองเมืองลพบุรี เขมรคิดกบฏ จึงโปรดฯ ให้พระราเมศวรไปปราบเขมร

โยธาไทยไล่ลดศักดิ์
ฝั้วพลัดเมียเมียพรากจากลูกฝั้ว
พวกกองทัพบักมัดด้วยขัดใจ

เสียงโคกแซ่เสียงท่งเวียงชัย
วิ่งแต่ตัวผู้เดียวเที่ยวร้องไห้
ยกมือไหว้ท่อมหัวกลัวเต็มที

ตอนที่ ๒ ตอนศึกหงสาวดี สมเด็จพระมหาจักรพรรดิได้ช้างเผือกคู่บารมี พระเจ้าหงสาวดีมีสารทูลขอ แต่ทรงปฏิเสธ จึงเกิดสงคราม

ในสารว่าพระมหาจักรพรรดิ
เฉลิมวงศ์ทรงยศทศธรรม
ซึ่งพระน้องต้องประสงค์ช้างเผือกผู้
อันวิสัยในจังหวัดปฐพี
จึงยอมจกเกิดช้างแสนางแก้ว
ไม่รุ่งเรืองเครื่องจะอนัทรธาน

เจ้าจังหวัดเวียงไชยโศครวย
ครองเขตชั้นท่ากรุงทวารวดี
เป็นของคู่บุญบำรุงชาวกรุงศรี
ผู้ใดมีบุญญาฤทธาการ
ไขบุญแล้วถึงจะได้ไว้ถิ่นฐาน
เหมือนบุราณกล่าวเปรียบทำเนียบความ

สำนวนโวหารในเสภาพระราชพงศาวดารมีความไพเราะ เป็นเสภาที่มีคุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ถูกต้องตามพระราชพงศาวดาร และยังได้เห็นชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยได้อย่างดี

๔. พระยาไชยวิชิต (เผือก)

ในสมัยรัชกาลที่ ๒ มีกวีอีก ๑ คน คือ พระยาไชยวิชิต (เผือก) แต่ผลงานของท่านยังไม่ดีเด่นนัก ท่านเป็นจมนัไวยวรรณในสมัยรัชกาลที่ ๒ เป็นพระยาไชยวิชิตในสมัยรัชกาลที่ ๓ และเป็นกำลังสำคัญคนหนึ่งในการจารึกวิชาการที่วัดพระเชตุพนฯ ผลงานที่เด่นก็คือโคลงยอพระเกียรติ จุดมุ่งหมายของวรรณคดีเรื่องนี้ก็คือ การยอพระเกียรติถึง ๓ รัชกาล คือ รัชกาลที่ ๑ รัชกาลที่ ๒ และรัชกาลที่ ๓ ลักษณะการแต่งก็แปลก ในตอนต้นแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ แต่ตอนหลังแต่งเป็นกลอนเพลงยาว ซึ่งมีความไพเราะให้ความรู้สึกแก่ผู้อ่านได้ดี เช่น

โคลงเฉลิมพระเกียรติว่า

พระเกียรติพระกฤษณเกล้า
คือคู่สุริยจันทร์
จักกล่าวพระยศปก
ร้อยปากพูดพันล้น
ข้อคิดการเสียดกรู

กรุงทวาร วดีแะ
ส่องสิ้น
กฤตโลก ถึงแะ
เล่าแล้วฤวาย

ด้วยขุนนางต่างคนก็ร้าวราน
สาละวนขนหาแต่เงินทอง

ไม่ร่วมคิดกิจการเป็นเจ้าของ
มุ่งมองวิวาทกันทำเดิวน

เมื่อไม่มีสามัคคีรสรัก
ไม่พร้อมมูลสมาคมกลมเกลียว

ถึงมากสักโกฏิแสนแม้ขับเคี่ยว
ก็เหมือนมีคนเดียวไม่ได้รับการ

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

เจือ สตะเวทิน. สุนทรภู์. พระนคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๖.

นายตำรา ณ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร). เล่าเรื่องอิเหนา. พระนคร : ไทยวัฒนา
พานิช, ๒๕๐๕.

ประยูร สิริพิพันธ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๒๓.

พ. ณ ประมวญมารค (ม.จ. จันจิรายุ รัชนี). นิราสนรินทร์คำโคลงและนิราศปลีก
ย่อย. พระนคร : เจริญธรรมการพิมพ์, ๒๕๑๓.

วิจิตรมาตรา, ชุน, และนายตำรา ณ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร). เล่าเรื่องขุนช้างขุน
แผน. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๔.

ศิลปากร, กรม. ภาพยั่วยุเรือ นิราสนรินทร์. กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๐.

สมพันธ์ เลขะพันธ์. วรรณกรรมสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์
การศาสนา, ๒๕๑๘.

เสาวลักษณ์ อนันตสานต์. วรรณกรรมเอกของไทยเรื่องขุนช้างขุนแผน. พระนคร
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๗.

บทที่ ๔

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการส่งเสริมความเจริญทางวรรณคดีได้โดยสังเขป
๒. เพื่อให้นักเรียนสามารถชี้แจงการจารึกวัดพระเชตุพนฯ ที่มีผลต่อวรรณคดีไทย และบอกประเภทความรู้ที่จารึกได้โดยสังเขป
๓. เพื่อให้นักเรียนสามารถเล่าประวัติการพิมพ์ในประเทศไทยได้
๔. เพื่อให้นักเรียนเล่าประวัติของกวีสำคัญในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้โดยสังเขป
๕. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกผลงานดีเด่นของกวีสำคัญๆ ได้
๖. เพื่อให้นักเรียนสามารถอธิบายการชำระหนังสือโคลงโลกนิติได้โดยสังเขป
๗. เพื่อให้นักเรียนสามารถตั้งข้อสังเกตลักษณะวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้
๘. เพื่อให้นักเรียนสามารถชี้ลักษณะดีเด่นของหนังสือสำคัญๆ ในสมัยนี้ได้ เช่น ระเด่นลันได ลิลิตตะเลงพ่าย นิราศเดือน ฯลฯ
๙. เพื่อให้นักเรียนสามารถบอกสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ปรากฏในวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. การสอนประวัติวรรณคดีสมัยนี้ ครูควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักคิดเป็นสำคัญ ควรให้นักเรียนอ่านหนังสือวรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วช่วยให้นักเรียนค้นหาคำตอบ จนสรุปข้อคิดออกมาได้

๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนศึกษาวรรณคดีในเชิงประวัติ กำหนดหัวข้อและขอบเขตการศึกษาให้ เช่น

๑. ประวัติและผลงานของกวี
๒. เกี่ยวกับระยะเวลาการแต่งและสาเหตุการแต่ง
๓. ลักษณะคำประพันธ์ที่แต่งสำนวนโวหารและคุณค่าของหนังสือ

ให้ศึกษาโดยสอบสวนข้อมูลจากหนังสือวรรณคดีฉบับสมบูรณ์ และประวัติวรรณคดีเล่มอื่นๆ ประกอบเท่าที่จะหาได้

๓. วรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๓ ครูควรเน้นให้นักเรียนเข้าใจเกี่ยวกับการจารึกความรู้ที่วัดพระเชตุพนฯ มีผลต่อความเจริญทางวรรณคดี ทำให้เกิดการชำระวรรณคดีและเกิดวรรณคดีอื่นๆ หลายเล่ม ควรให้นักเรียนได้ช่วยกันสรุปว่ามีวรรณคดีเรื่องใดที่เกิดจากการจารึกความรู้ที่วัดนี้บ้าง หลังจากเรียนบทนี้แล้วเป็นการสรุปและประเมินผลการเรียนของนักเรียนด้วย

๔. จุดเด่นของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ คือ มีคำประพันธ์ที่เป็นแบบอย่างแก่กวีรุ่นหลังก็คือ กลบท ควรได้เน้นให้นักเรียนเข้าใจจุดเด่นนี้ด้วย

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งเนื้อหาเป็นข้อๆ ให้นักเรียนจับสลากหัวข้อที่จะศึกษาคำตอบ เช่น ข้อสังเกตลักษณะสำคัญของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ ลักษณะที่เด่นของหนังสือสำคัญต่างๆ

๒. ทำรายงานผลงานของกวีแต่ละคนในสมัยรัชกาลที่ ๓

๓. จัดทำสมุดแนะนำวรรณคดีของกวีแต่ละคน โดยแบ่งเป็นกลุ่ม เช่น

กลุ่มที่ ๑ แนะนำวรรณคดีของรัชกาลที่ ๓

กลุ่มที่ ๒ แนะนำวรรณคดีของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

กลุ่มที่ ๓ แนะนำวรรณคดีของคุณสุพรรณ

กลุ่มที่ ๔ แนะนำวรรณคดีของนายมี (หมื่นพรหมสมพัตรสร)

๔. จัดนิทรรศการประวัติและผลงานของกวี

๕. ส่งเสริมให้นักเรียนอ่านหนังสือวรรณคดีของกวีต่างๆ ที่พอหาได้ เช่น วรรณคดีของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นต้น

๖. ศึกษาคำนิยมเชิงสังคมจากหนังสือวรรณคดีแล้วสรุปจัดทำรายงาน

๗. จัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓

๘. ให้นักเรียนอภิปรายวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๓ ตามที่ครูกำหนดหนังสือให้เหมาะสมแก่วัย และความรู้ของนักเรียน

๙. ให้นักเรียนทั้งชั้นได้อภิปรายสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยที่ปรากฏในวรรณคดีหรือคุณค่าของหนังสือ ทางด้านคำนิยมในสังคม

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์วรรณคดีไว้หลายเรื่อง มีดังนี้

๑. โคลงปราบดาภิเษก ทรงพระราชนิพนธ์โคลงปราบดาภิเษกขณะดำรงพระยศเป็นกรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เป็นการสดุดีพระเกียรติของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยที่เสด็จขึ้นครองราชย์ และเกิดกบฏเจ้าฟ้ากรมขุนภานุรัตนฤตย์ พระโอรสของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เมื่อปราบกบฏสำเร็จแล้วจึงปราบดาภิเษกแทนบรมราชาภิเษก จึงเรียกโคลงนี้ว่าโคลงปราบดาภิเษก ทรงพระราชนิพนธ์ เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ดังกล่าวไว้ในโคลงบทหนึ่งว่า

ปราบดาภิเษกเจ้า	ธรณินันท์
กรมเจษฎาบดินทร์	กล่าวอ้าง
ปราชญ์ใดได้สดับยิน	ดีช่วย เต็มแฮ
เฉลิมพระเกียรติเจ้าข้าง	เผือกผู้พึงฟัง

ทรงพระราชนิพนธ์เป็นร้อยสุภาพ ๑ บท ตอนเริ่มต้นและโคลงสี่สุภาพ ๑๕๖ บท ลงท้ายด้วยร้อยสุภาพอีก ๑ บท โคลงสี่สุภาพอีก ๒ บท รวมเป็นร้อยสุภาพ ๒ บท และโคลงสี่สุภาพ ๑๕๘ บท เป็นโคลงที่มีความไพเราะ ใช้ถ้อยคำดีและนุ่มนวล นับว่าเป็นวรรณคดีที่ให้ความรู้ทางด้านโบราณราชประเพณี ดังโคลงต่อไปนี้

๑. กล่าวถึงการสงฆ์บูรพาภิเษก

ขึ้นตั้งชัยพฤกษ์พร้อม	มูรธา - ภิเษกพอ
ตั้งพักตร์ฝ่ายบูรพา	ม่านบ้อง
ชาวงานพระธรรมา	ไซห่อ ปทุมแฮ
คู่ดั่งน้ำฟ้าต้อง	ธรรมาเจ้าดงาม

๒. ขึ้นราชมนเทียร

อิกนางชำระล้าง	บทมาลย์
เสด็จสู่มนเทียรสถาน	แท่นแก้ว
ทรงน้อมมนัสการ	ไตรรัตน์ แลนา
ตั้งพระอธิษฐานแล้ว	เสด็จเบื้องบรรจรรณ

๒. เพลงยาวสังวาส ทรงพระราชนิพนธ์เพลงยาวสังวาสเมื่อครั้งดำรงพระยศเป็น

กรมหมื่นเจษฎาบดินทร์ เพลงยาวส่งวสาส์นบางที่เรียกว่า เพลงยาวสุภาพ มีทั้งหมด ๖ บท
กรมหลวงวรเสฐสุธาทรงจำไว้ได้ จึงทรงพระนิพนธ์ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัว เป็นโคลงต่อท้ายเพลงยาวว่า

พระนิพนธ์พระบาทให้	ดำรง ไผทแฮ
ทูลกระหม่อมหม่อมฉันทรง	สฤษฎ์ไว้
พันร้อยศักราชตรง	แก้สิบสี่ เศษนา
เกล้ากระหม่อมจำได้	ประณตน์มทูลถวาย

เพลงยาวส่งวสาส์นนี้แต่งเป็นกลอนเพลงยาว เนื้อเรื่องคร่ำครวญความรัก แสดงทางโลก
และทางธรรมที่มีความไพเราะ แต่ไม่แพร่หลายนัก ดังตัวอย่างบทที่ ๑ มีว่า

	สารสัญญาว่าไว้อย่างไหลหลง
ถึงจดหมายบันทึกจารึกลง	ให้สองคงคำสัตย์ปฏิญาณ
ถึงมาตรเมื่อนานไปใครได้ปลื้ม	ก็อย่าลืมเรื่องรักสมัครสมาน
ที่จริงใจนั้นจะได้จื๊วกาล	จึงสัญญาหักสวาทในราชทัณฑ์
ไม่เกรงผิดคิดอายเสียดายพักตร์	เพราะว่ารักจะไม่ร่วมภิรมย์ขวัญ
เศร้าฤทัยมิได้ขึ้นสักคืนวัน	แสนกระสันโศกสมรอาวรณ์ครวญ

๓. เพลงยาวปลงสังขาร ทรงพระราชนิพนธ์ตอนปลายรัชสมัย ให้ข้อคิดในทาง
ธรรม ดังกลอนว่า

นักปราชญ์ปรีชาชาญยอมหาญหัก	มิได้รักรูปชีวิตสู่ปลิดเปลื้อง
เจริญเรียนวิปัสสนาปัญญาเรือง	บรรลุมืองอมรมโมกข์ศิ่วลัย

๒. สมเด็จพระเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์วรรณคดีไว้มาก มีรายละเอียด
เพิ่มเติมจากหนังสือเรียนซึ่งครุควรทราบ มีดังนี้

๑. ลิลิตตะเลงพ่าย เป็นวรรณคดีเรื่องเอกของพระองค์ โดยมีพระองค์เจ้า
กปิษฐาชาติดิยมุมาร (กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์) ทรงช่วยแต่งบ้าง ดังโคลงที่ ๔๓๑ กล่าวว่า

ไพบูลย์โดยบทเบื้อง	โบราณ รัตฤ
รังสฤษฎ์พระหลานตุ	ต่อบ้าง
กปิษฐาชาติดิยมุมาร	สมบัติ นามนา
หน่อปพิตรเจ้าข้า	เผือกผู้สามทรง

ทรงพระนิพนธ์เป็นลิลิตสุภาพ มีคำประพันธ์ทั้งสิ้น ๔๓๙ บท เป็นร่ายสุภาพ ๔๙ บท

โคลงสอง ๔๕ บท โคลงสาม ๑๐ บท และโคลงสี่สุภาพ ๓๓๕ บาท ทรงพระนิพนธ์เรื่องราว
ในพระราชพงศาวดารให้น่าอ่านได้อย่างดีเยี่ยม ให้ข้อคิดคติสอนใจอย่างลึกซึ้ง ดังเช่น พระ
มหาอุปราชารำพันถึงพระคุณของพระราชบิดาได้อย่างน่าฟัง ดังโคลงต่อไปนี้

(๑๕๑) อัจฉมจักรพรรดิผู้	เพ็ญยศ
แม่พระเสียดเอย	แก่เสียน
จักเจ็ดอุระระทด	ทุกข์ใหญ่ หลวงนา
ถนัดตั้งพาหาเหียน	หนักถึงไกลองค์

(๑๕๓) เอ็นดูอุทรเรตเจ้า	จอมถวัลย์
เปลี่ยวอุระราชัน	ทดแท้
พระชนม์ชราครัน	ครองภพ พระเอย
เกรงบพิตรจักแพ้	เพลิงงพล้ำศึกสยาม

(๑๕๕) พระเนนัคเรตอ้า!	เอองค์
ฤบมีใครคง	คู่ร้อน
จักรจักเรอมรงค์	ฤตุ แล้วแย
พระจักขุนจักซ่อน	จักแค้นคับทรง

(๑๕๖) พระคุณดวงเพียบพัน	ภูวดล
เต็มตรลอดแหล่งบน	บ่อนได้ (บ่อนได้ = แผ่นดิน)
พระเกอดพระก่อชนม	ชุบชีพ มานา
เกรงบ่ทันลูกได้	กลับเต้าตอบสนอง

นอกจากนั้นลิลิตตะเลงพ่ายยังมีลักษณะคล้ายนิราศ กล่าวคือ มีการรำพันความรัก
ขณะเดินทาง มีการชมนก ชมไม้ ชมเนื้อ เป็นต้น ดังโคลงว่า

(๑๕) มาเดียวเปลี่ยวอกอ้า	อายุสุ
สถิตอยู่เองค้ำดู	ละห้อย
พิศโพ้นพฤกษ์พบ	บานเบิก ใจนา
พลางคะนึ่งนุขน้อย	แน่นเนื้อนวลสงวน

(๑๘) สายหยุดหยุดกลั่นฟุ้ง	ยามสาย
สายบ่หยุดเสน่ห์หาย	ท่างเศรำ
ก็คืนกั้วนวย	วางเทวษ ราแม่
ถวิลทุกขพบค่าเข้า	หยุดได้ฉันท

การชำระหนังสือตะเลงฟ่าย กระทรวงธรรมการได้ชำระหนังสือตะเลงฟ่ายครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ โดยใช้ต้นฉบับของโรงพิมพ์นายเทพและโรงพิมพ์พิศาลบรรณนิติ มาตรวจสอบกับต้นฉบับสมุดไทยซึ่งมีไม่บริบูรณ์ ต่อมาพระเจ้าวรวงศ์เธอกรมพระสมมตอมรพันธุ์ ได้ต้นฉบับมาช่วยตรวจสอบอีกครั้งหนึ่ง พร้อมกับได้ใช้พระราชพงศาวดารที่มีในหอพระสมุดวชิรญาณ ตรวจสอบอีกด้วย การชำระหนังสือเล่มนี้จึงสำเร็จบริบูรณ์

๒. ร่ายยาวมหาชาติ ทรงพระนิพนธ์ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกไว้รวม ๑๑ กัณฑ์ ยกเว้นกัณฑ์มหาพนและกัณฑ์มัทรี

ตัวอย่างร่ายยาวมหาชาติ กัณฑ์มหาพรต

สุริเย ในเมื่อพระสุริยสายนต์สมัยจะใกล้ค่ำ คล้อยดกต้อสดงคตเป็นเพลพาพพัคฆ์ จดบทันเทิงร้อง ก้องกึกพิลึกปิบประเปรี้ยงเสียงสนั่น ลั่นพนัสพนาตรแซ่เสียงโสนสิงคาล ชาติ ประกาศศัพท์เท่าหอนสะท้อนสะท้อนไพร เสียงชะเน็เหนียวไม่ให้อยู่โหยๆ ละห้อย วังเวงวิเวกตง เสียงผีป่าโป่งส่งศัพท์อุโฆฆโฆฆคนางไม้ กุก้องคะนองไพรไหวหวั่นหวาด ฟังนี้ ก็เยือกเย็นทุกเส้นโลหิตชาติประหลาดล้ำพิลึกสะพึงกลัว

๓. ฉันท์ดุขยีสั่งเวยกล่อมช้างพัง ทรงพระนิพนธ์ตามคำทูลอาราธนาของกรมหมื่นไกรสรวิชิตกล่าวถึงการจากที่อยู่ของช้างพัง ขอให้สร้างโคกและลิมถิ่นที่อยู่มาอยู่เมือง ขอให้ความสุข

๔. ฉันท์สั่งเวยกลองวินิจฉัยภรี ทรงพระนิพนธ์เป็นฉันท์ ๑๔ มีเนื้อความขอให้เทพดาคุ้มครองป้องกันภัย และช่วยให้ฝนฟ้าตกต้องตามฤดูกาล ขอให้ผู้มีอำนาจตัดสินคดีจงมีความยุติธรรม

๕. คำขวัญาคหลวง ทรงพระนิพนธ์คำขวัญาคหลวงเป็นร่ายยาว เริ่มต้นไหว้ครู เทวดา และพระราชครุฑราชของพระมหากษัตริย์ที่จะบวชนาคหลวงและกล่าวคำขวัญในตอนท้าย

๖. ตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติ ทรงพระนิพนธ์ตำราฉันทวรรณพฤติและมาตราพฤติเมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๔ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงอาราธนาให้ทรงนิพนธ์เพื่อจารึกในแผ่นศิลาประดับวัดพระเชตุพนฯ ทรงนำตำราฉันท์เดิม คือ คัมภีร์วุดไต๋ซึ่งเป็นภาษาบาลีมาทรงพระนิพนธ์เป็นภาษาไทย และตัวอย่างกำกับทุกฉันท์ ฉันท์วรรณพฤติมี ๕๐ ฉันท์ มาตราพฤติ ๘ ฉันท์ เนื้อหาเป็นการสั่งสอน เช่น โทษการเสพสุรา โทษการเที่ยวกลางดึก โทษการเป็นนักเลง เป็นต้น

ตัวอย่างคำรำนันท์วรรณพฤกษและมาคราพฤกษ

สัทกุลวิกิพิศณันท์

เสวกพึงปฏิบัติวิตวิธใน

กิจกอบกุลไมย

มหันต์

คือสุทาสมนแลพรหมณ์ประพฤดิธรรม

ศิลาพิเศษสร-

พคุณ

ผู้พหูสูตพิศาลญาณเอื้ออตุลย์

รอบรู้ ฌ นาปบุญ

วิบาก

ควรเคารพยศดับแลรับบวรวากย์

โอวาทนต์สนมมาก

ประโยชน์

๑. จักรที่ปนีตำราโหราศาสตร์ ทรงพระนิพนธ์จักรที่ปนีตำราโหราศาสตร์ประทานแก่พระองค์เจ้ากษิษฐาขัตติยกุมาร ตอนต้นเป็นโคลงสี่สุภาพเจ้านามผู้นิพนธ์ มี ๔ โคลง จากนั้นถึงกล่าวเป็นร้อยแก้วว่าด้วยจักรที่ปนีโหราศาสตร์ ตอนท้ายว่าลัคนาสถิตในราศีต่างๆ เป็นคำฉันท์

ตัวอย่างคำราจักรที่ปนีโหราศาสตร์

กรมหมื่นนุชิตเชื้อ

เมธี

แถลงลักษณ์จักรที่ปนี

สืบสร้าง

เนมิตนิตติ

โดยโทษ คุณแษ

แต่พระนัคตาอ้าง

ชื่อชัฏปฐา

จักสาแดงพระคัมภีร์ จักรที่ปนีฎีกาโหราศาสตร์ อันพระผู้เป็นเจ้าอุดมรามเถรกระทำรัตนตรัยประณาม แล้วรจนาไว้โดยสาร โสลกคาถา

อธิบายความว่า ชะตาผู้ใด

ผิวพระอาทิตย์สถิตร่วมราศีกับด้วยลัคนา ถ้าเน็ดผู้นั้นจะจากบิดามารดาแต่น้อย จะแกลวักล้า จักเป็นนักเลงสุรา มีพรรคพวกเผ่าพันธุ์มาก จะได้สมบัติบริวารและยศศักดิ์

ผิวพระจันทร์อยู่ร่วมราศีกับลัคนา ผู้นั้นจะมีรูปงาม จะบริบูรณ์ด้วยสมบัติและทาสกรรมกรชายหญิง จะมีภริยาและบุตรมากแต่มักจะเป็นโรคในท้อง

๘. พระธรรมเทศนา พระราชพงศาวดารสังเขป ทรงแต่งพระธรรมเทศนา

พระราชพงศาวดารสังเขปเป็นร้อยแก้ว กล่าวตั้งแต่ท้าวแสนปมจนเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ ในพระธรรมเทศนานี้จะลำดับพระเจ้าแผ่นดินและศักราชที่ปรากฏเหตุการณ์สำคัญๆ ในแต่ละสมัย จุดมุ่งหมายเพื่อถวายพระธรรมเทศนาแก่พระมหากษัตริย์

๙. พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ทรงเป็นนักโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ทรงพระนิพนธ์พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่การสร้างกรุงศรีอยุธยา จนถึงการเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ เนื้อเรื่องตอนท้ายมีความละเอียด ทรงพระนิพนธ์เป็นความเรียง ใช้ถ้อยคำไพเราะและเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์

๑๐. ลิลิตกระบวนพยุหยาตราแห่พระกฐินทางสถลมารคและชลมารค ทรงพระนิพนธ์ลิลิตเรื่องนี้ตามคำทูลอาราธนาของกรมหมื่นไกรสรวิชิต เมื่อ พ.ศ. ๒๓๘๗ เนื้อเรื่องกล่าวถึงกระบวนแห่พระกฐินทางสถลมารคและชลมารค เป็นลิลิตที่มีความไพเราะและมีคุณค่าทางโบราณคดี

๑๑. โคลงฉันท์เรื่องปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ทรงพระนิพนธ์โคลงฉันท์เรื่องนี้เพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นร้อย ๓ บทและโคลงฉันท์จำนวน ๓๙๓ บท ทรงพระนิพนธ์เสร็จในปี พ.ศ. ๒๓๘๘ เนื้อเรื่องเป็นการยกย่องพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แล้วจึงบอกประวัติการปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ในสมัยรัชกาลที่ ๓ อย่างพิสดาร บอกที่ตั้งสถานที่สำคัญในวัด การก่อสร้าง และมีรายตอนท้ายบอกพระนามและนามแม่กองควบคุมการปฏิสังขรณ์ เป็นเสมือนคู่มือวัดพระเชตุพนฯ ให้ความรู้ด้านประวัติศาสตร์อย่างยิ่ง เช่น

มีแท่นศิลาฉนวนแปลก	เปลี่ยนหลาย เลตแอ
สัตว์โสมสรพยา	ภาคสร้าง
กาสรและอุศุกราย	เรียงเจ็ก รูปฤา
บางข้างตั้งข้าง	แคเย็น

๑๒. โคลงจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ ทรงพระนิพนธ์โคลงและร้อยต่างๆ จารึกที่วัดพระเชตุพนฯ เป็นบทสั้นๆ หลายเรื่องด้วยกัน ได้แก่

๑. โคลงฤาษีตัดตน มีจำนวน ๗ บท
๒. โคลงจารึกศาลาราย บอกนามผู้สร้างศาลาราย มี ๓๑ บท
๓. ร่ายสุภาพ บอกนามผู้แต่งโคลงฤาษีตัดตน ๑ บท
๔. โคลงภาพคนต่างภาษา เป็นโคลงฉันท์บรรยายภาพคนเชื้อชาติต่างๆ มี ๖๔ บท เป็นโคลงของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส ๔ บท

๕. โคลงกลบท เป็นตำราโคลงกลบท มี ๒๖ บท เป็นโคลงกลบทของสมเด็จพระ
กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ๑ บท คือ กลบทดาวล้อมเดือน

๖. โคลงจารึกศาลาหน้าพระมหาเจดีย์ บอกรามผู้สร้างศาลามี ๘ บท

๑๓. สรรพสิทธิคำฉันท์ เรื่องเดิมเป็นนิทานในปัญญาสชาดก พระองค์เจ้ากปิษฐา
ขัตติยกุมาร (กรมหมื่นภูบาลบริรักษ์ ทูลอาราธนาให้ทรงพระนิพนธ์ และได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ
ถวายพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อคราวโปรดฯ ให้เริ่มปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ
เมื่อ พ.ศ. ๒๓๗๔) มีจุดมุ่งหมายเพื่อตอบแทนพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระ
นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว และต้องการฝากฝีปากการกวี หนังสือเล่มนี้สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทมาล
มารศรีพระอรรคชายาเธอ ทรงจัดพิมพ์ครั้งแรกประทานแก่ผู้ถวายการรดน้ำสรงกรานต์ประจำปี
พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงนิพนธ์เป็นคำฉันท์ เป็นหนังสือที่มีโวหารไพเราะและให้หลักธรรมแก่ผู้
อ่าน

ตัวอย่างสรรพสิทธิคำฉันท์

๑. ชมเมือง

ข้อฟ้าชวนฟ้าชาเลื่อง
ฤทัยบำเพ็ญทฤษฎี

โลมโลกยบเปลี่ยน

ทางหงส์เล่ห์หงส์จรลี
คดว้างในกลางหาวหน

ลาล่องเมรี

๒. ชมนาง

สมบุรณ์สมบัติอินทรีย์
เสมอสมรรูปา

สามโลกฤามี

ชายใดได้ฤศนา
กระหม่อมกระมลย้ายาม

จรรจวญกามา

๓. ชมนก

ยางย่างกิ่งยางย้าย
เท่งตอนเท่งทูตโถม

แอ่นลมหัวยั่วอ่อนพโยม
แตกถาลธำรงเรียง

คล้าคล้าบนปลายคล้า
ฝูงแก้วเกาะแก้วเรียง

ไม้หว้าหว้าสรพรั่งเพรียง
จะได้จ้อจ้านรรจ์กัน

๔. ขมไม้

ปริงปรางลงสาตสล้าง	ตรดตรวยตร่างกันเกราไกร
กอกก้อมผ้อมไฟ	ลำไยพยุพยอมยม
มขามมข้าเพากุ่ม	กระท่อมกระทุ่มพุ่มเรียงรมย์
ขานางนางนูนนม	วิหาร์หว่าพวาวาน

๕. ขมทัพ

เรียงเรียบเพียบพลพาหนพางภจะเพล	
พกพื้นสรพื้นเมรุ	บพาน
เสียงม้องแข่งศัพทเกริพาทยบันดาล	
แดรสังขตั้งผสวน	สำเทียร

๓. คุณพุ่ม นอกจากแต่งเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติดังกล่าวไว้ในหนังสือเรียนแล้ว ยังแต่งนิราศวังบางยี่ขัน เพลงยาวคลองสระน้ำบางโขมด ซึ่งครุควรทราบมีดังนี้

๑. นิราศวังบางยี่ขัน คุณพุ่มแต่งเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๒ เมื่อครั้งตามเสด็จพระองค์เจ้านารีรัตนา เสด็จไปเยี่ยมพระญาติที่วังบางยี่ขัน เมืองมุกดาหาร แต่งขึ้นตามคำขอร้องของเจ้าจอมมารดาตวงคำ และเจ้าจันทร์เทพสุริวงศ์ เจ้าเมืองมุกดาหาร แต่งเป็นกลอนนิราศบรรยายการเดินทาง และรำพันถึงวาสนาของตนซึ่งให้ข้อคิดที่ดีว่า

โอวารียังมีเวลาว่าง	นิราศร้างแรมทั้งดั่งลี้หมอง
รู้ตลาดเคลื่อนเลื่อนลตไปหมดคลอง	ดูทำนองเหมือนในน้ำใจคน
เมื่อคราวดีมีผู้มาสู่หา	หมายพึ่งพาผูกรักเป็นพักผล
พอถอยยศลดลับถาอุบจน	ไม่เห็นคนใครที่รู้จักเคย

สำนวนโวหารไพเราะ ใช้ถ้อยคำกระชับอารมณ์ผู้อ่านได้ดี แต่งคติธรรม นิราศเรื่องนี้เป็นนิราศสั้นๆ และไม่แพร่หลายนัก

๒. เพลงยาวบวงสรวงฉลองสระบางโขมด คุณพุ่มแต่งเพลงยาวเมื่อครั้งกรมหมื่นมเหศวรศิววิลาส และกรมหมื่นวิฆณารถนภการชุตสระเป็นสาธารณประโยชน์ที่ทางขึ้นพระพุทธรบาทสระบุรี คุณพุ่มจึงแต่งเพลงยาวแสดงความกตัญญูที่อยู่ในความอุปการะของกรมหมื่นทั้ง ๒ พระองค์ เป็นกลอนเพลงยาวสั้นๆ ตอนท้ายมีโคลงกระทู้ และโคลงสี่สุภาพ เข้าใจว่าโคลงตอนท้ายเป็นของผู้อื่นแต่งภายหลัง เนื้อเรื่องของเพลงยาวเป็นการบวงสรวงเทพารักษ์ให้ช่วยพิทักษ์รักษาสระน้ำ มีโวหารไพเราะเล่นคำได้ดี เช่น

ขอฝากน้ำฝากนามตามอักขระ	ให้เรียกสระกษัตริวารีได้
ทุกแสงก็อย่าแห้งเช่นแห้งใด	ถ้าใครได้วัดวัดเหมือนตักเดิม
ฉนั้นสิ้นชนม์ชลสินธุ์อย่าสิ้นด้วย	เทพช่วยบริรักษ์บำรุงเฉลิม
ให้สะอาดเอี่ยมตามาตามเดิม	จงพูนเพิ่มภิญโญไมทนา
ชลธารนี้เป็นธารทั่วพิภพ	ให้อยู่ครบห้าพันพระวรวงษา
แน่นชีวิดยังไม่บรรลุลยลา	จะกลับมาชมอีกให้อิ่มเอม

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีพุทธศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ณัฐภูมิ สุทธิสงคราม. กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส. พระนคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

เดชาดิสร, กรมพระยา. ประชุมโคลงโลกนิติ. พระนคร : บรรณาการ, ๒๕๑๕.

ประจักษ์ ประภาพิทยากร. วรรณคดีนิราศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ธเนศวร, ๒๕๒๐.

ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ : สยามกรุงเทพฯ, ๒๕๒๓.

ศิลปาบรรณาการ. บทละครพระมเหศวรเอโด อุณรุธ ระเด่นลันได จดหมายเหตุ. พระนคร : ศิลปบรรณาการ, ๒๕๑๕.

สุวิทย์ สักโยคะ, และประทีป เหมือนนิล. ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๘.

เสนีย์ วิลาวรรณ. ประวัติวรรณคดี. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

องค์การค้าของคุรุสภา. ประวัติและผลงานของคุณพุ่ม. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายเหตุการณ์สำคัญที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงวรรณคดีได้
๒. อธิบายวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๔ ในเชิงประวัติได้พอสมควร
๓. เขียนรายงานเกี่ยวกับประวัติของกวีในสมัยรัชกาลที่ ๔ ได้
๔. อธิบายลักษณะดีเด่นของนิราศลอนดอนได้
๕. ยกและอธิบายภาชติอศรญาณได้พอสมควร
๖. อธิบายลักษณะดีเด่นของประกาศหรือพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้
๗. บอกลักษณะวรรณกรรมของพระยาอิศราณภาพได้
๘. บอกลักษณะวรรณกรรมของหลวงจักรปาณีได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. ควรให้นักเรียนเข้าใจความเปลี่ยนแปลงทางวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๔ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ทำให้หันมานิยมเขียนความเรียงมากกว่าร้อยกรอง

๒. ครูควรชี้ให้เห็นว่ากิจการการพิมพ์ในสมัยนี้ได้ช่วยส่งเสริมการพิมพ์วรรณคดีให้แพร่หลายขึ้น โดยเฉพาะโรงพิมพ์หลวงซึ่งตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวังเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๐๑ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดฯ ให้พิมพ์หนังสือพิมพ์ทางราชการ ชื่อ ราชกิจจานุเบกษา และยังโปรดฯ ให้พิมพ์หนังสือทางศาสนาและวรรณคดีของชาติอีกด้วย จึงเป็นการส่งเสริมวรรณคดีของชาติให้แพร่หลาย

๓. ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนอ่านหนังสือประวัติวรรณคดี แล้วอภิปรายวรรณคดีตามความคิดเห็นของนักเรียน

๔. ครูควรแบ่งกลุ่มนักเรียนให้ศึกษาคุณค่าของวรรณคดี แล้วร่วมกันอภิปรายเป็นการฝึกใช้ความคิด เช่น ค่านิยมเชิงสังคมในวรรณคดีเล่มใดเล่มหนึ่ง

๕. ครูควรส่งเสริมให้นักเรียนอ่านหนังสือวรรณคดีฉบับสมบูรณ์ในห้องสมุด ถ้านักเรียนมีความสนใจ เช่น นิราศลอนดอน จดหมายเหตุเรื่องราวราชทูตไทยไปเมืองลอนดอน หรืออุเทนคำฉันท์ สุรนคำฉันท์ เป็นต้น

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งกลุ่มนักเรียนค้นคว้าและเขียนรายงานประวัติของกวีและผลงาน
๒. ให้นักเรียนศึกษาประวัติวรรณคดีแล้วเขียนอธิบายสั้นๆ เกี่ยวกับหัวข้อต่อไปนี้
 - ๒.๑ ลักษณะดีเด่นของนิราศลอนดอน
 - ๒.๒ ลักษณะดีเด่นของประกาศนหรือพระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
๓. หลังจากศึกษาวรรณกรรมของพระยาอิศราณภาพ และหลวงจักรปาณีแล้ว ให้นักเรียนเปรียบเทียบลักษณะวรรณกรรมของกวีทั้งสองคน
๔. ศึกษาภาษาชิตอิตราณและอธิบายความหมายบางบทเท่าที่จะอธิบายได้

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก รวม ๕ กัณฑ์ คือ กัณฑ์ทศพร เวสสันดร กัณฑ์อุปัชฌาย กัณฑ์สวนทอ และกัณฑ์ประจักษ์ เพื่อใช้เทศน์ถวายพระเจ้าลูกยาเธอที่ผนวช เข้าใจว่าทรงพระราชนิพนธ์ กัณฑ์สักกบรรพก่อน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๐๙ แล้วจึงทรงพระราชนิพนธ์กัณฑ์ทศพร เวสสันดร กัณฑ์อุปัชฌาย และกัณฑ์ประจักษ์ตามลำดับในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๑๐-๒๔๑๑ โดยทรงพระราชนิพนธ์เป็นร่ายยาวมีภาษาบาลีแทรก

เนื้อเรื่อง กัณฑ์ทศพรเป็นกัณฑ์ที่พระเวสสันดรเสด็จออกจากพระนคร เข้าสู่ป่าหิมพานต์ กัณฑ์อุปัชฌาย พระนางเจตบุตรบรรยายป่าให้ชูชกฟัง กัณฑ์สวนทอ พระอภัยมณีบรรยายป่าและหนทางให้ชูชกฟัง กัณฑ์ประจักษ์เป็นกัณฑ์ที่พระเจ้ากรุงสุโขทัย พระนางผดุงครรภ์ พระเวสสันดร พระนางมัทรี ชาลีและกัญญาพบบันดาลดีพระทัยจนสลบ พระอินทร์จึงบันดาลฝนโบกขรพรรษให้ตกลงมา กษัตริย์ทั้งหกจึงฟื้นขึ้น

สำนวนโวหาร มุ่งใช้คำศัพท์ภาษาบาลีและมุ่งความถูกต้องในอรรถาธิบาย จึงทำให้ความไพเราะเชิงกวีนิพนธ์ด้อยไปบ้าง แต่ดีเด่นในเชิงการบรรยายได้ละเอียด

คุณค่าของหนังสือ บทพระราชนิพนธ์ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกนี้ดีเด่นในกระบวนการ เนื้อความ กรมศึกษาธิการชำระมหาเวสสันดรชาดกฉบับร่ายยาวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ แล้วเสร็จ ในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้คัดเลือกร่ายยาวสำนวนบทพระราชนิพนธ์นี้คือกัณฑ์วนปเวสน์ กัณฑ์จุลพน และกัณฑ์สักกบรรพมาเป็นแบบเรียน และวรรณคดีสโมสรยกย่องให้เป็นยอดของวรรณคดีประเภทร่ายยาวเช่นเดียวกับร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก สำนวนของหอพระสมุดวชิรญาณซึ่งชำระแล้วอีกสำนวนหนึ่งด้วย

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

กุหลาบ มลลิกมาศ. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๒๕.

ประจักษ์ ประภาพิตยาร. ความรู้พื้นฐานทางวรรณคดีและวรรณกรรมเอกของไทย. กรุงเทพฯ : ชินอักษรการพิมพ์, ๒๕๒๒.

_____. วรรณคดีนิราศ. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เนศวร, ๒๕๒๐.

ประยูร สิทธิพันธ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ. สยามการพิมพ์, ๒๕๒๓.

พรพรรณ ธารานมาศ. วรรณคดีเกี่ยวกับพุทธศาสนา. พระนคร : บรรณกิจเทรดดิ้ง, ๒๕๑๕.

อิสราณภาพ, พระยา. สุธนคำฉันท์. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.

_____. อุเทนคำฉันท์. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.

บทที่ ๖

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนสามารถ

๑. บอกเหตุการณ์สำคัญที่สนับสนุนให้วรรณคดีมีความเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าได้
๒. อธิบายลักษณะของวรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้
๓. เล่าประวัติของกวีและผลงานสำคัญของกวีแต่ละคนได้โดยสังเขป
๔. ชี้ลักษณะพิเศษของบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕ ได้
๕. บอกหนังสือที่ได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมต่างประเทศได้
๖. อธิบายลักษณะดีเด่นของวรรณคดีสำคัญในสมัยนี้ได้ เช่น พระราชนิพนธ์สิบสองเดือน บทละครเรื่องเงาะป่า เป็นต้น
๗. เล่าประวัติการชำระหนังสือร่ายยาวมหาวงศ์ไตรชาดกได้โดยสังเขป
๘. อธิบายว่างานเขียนของเทียนวรรณมุ่งจะช่วยปรับปรุงสังคมไทยและชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยให้ทันสมัยขึ้น
๙. อธิบายค่านิยมเชิงสังคมจากวรรณคดีไทยในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้โดยสังเขป

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. การสอนประวัติวรรณคดีควรให้นักเรียนได้อ่านหนังสือจำนวนหลายเล่ม และควรแบ่งให้นักเรียนค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติของกวี หนังสือวรรณคดีเชิงประวัติ ค่านิยมเชิงสังคม ลักษณะชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยจากวรรณคดี แล้วนำมาอภิปรายหรืออธิบายในชั้น ครูเป็นผู้สรุปและประเมินผลงานการค้นคว้า

๒. ควรให้นักเรียนมีโอกาสดูความคิดเห็นเชิงวิจารณ์เกี่ยวกับรูปแบบของวรรณคดี การเลือกใช้ถ้อยคำโดยเฉพาะอย่างยิ่งควรให้นักเรียนศึกษาบทพระราชนิพนธ์ความเรียงในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพอสมควร

๓. ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นการเปลี่ยนแปลงของการละครในสมัยนี้ว่า เกิดละครดึกดำบรรพ์ ละครร้อง ละครพูด ฉะนั้นจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปจากเดิม เกิดบทละครดึกดำบรรพ์ บทละครร้อง และบทละครพูดขึ้น

๔. ควรส่งเสริมให้นักเรียนอ่านหนังสือวรรณคดีฉบับสมบูรณ์ให้นักเรียนสนใจและสามารถหาได้

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่มกลุ่มละ ๕-๘ คน อภิปรายเกี่ยวกับวรรณคดีเชิงประวัติ โดยให้นักเรียนอ่านประวัติวรรณคดีเป็นพื้นความรู้ในการอภิปรายก่อนแล้วตั้งหัวข้อการอภิปราย เช่น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกษัตริย์ผู้ทรงสามารถใช้ภาษาความเรียงได้ดียิ่งหรือผลงานของพระบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เป็นต้น ให้นักเรียนอภิปรายทำรายงานและอ่านให้ทั้งชั้นฟัง หรือจะเขียนเป็นรายงานของกลุ่มส่งครูก็ได้

๒. แบ่งกลุ่มนักเรียนตั้งคำถามและเขียนคำตอบเกี่ยวกับประวัติวรรณคดี แต่รวบรวมเป็นเล่ม

๓. จัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับรายชื่อหนังสือวรรณคดีและชื่อกวี

๔. จัดนิทรรศการหนังสือวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๕

๕. หาโคลงจากลิลิตนิทราชาคริตที่เป็นคติสอนใจมาอภิปราย หรือเล่าให้เพื่อนในชั้นฟัง

๖. ศึกษาการชำระหนังสือร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกและเขียนเป็นรายงาน

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. การออกหนังสือพิมพ์และนิตยสาร

การออกหนังสือพิมพ์ได้เริ่มมีมาแล้วแต่ในรัชสมัยรัชกาลที่ ๓ และที่ ๔ และได้เจริญก้าวหน้าขยายตัวอย่างกว้างขวางในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีหนังสือพิมพ์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศถึง ๕๐ กว่าฉบับ วรรณคดีไทยได้เผยแพร่ในหนังสือพิมพ์และนิตยสารเหล่านี้เป็นส่วนใหญ่ หนังสือพิมพ์ที่สำคัญได้แก่

พ.ศ. ๒๔๑๗-๒๔๑๘ พระองค์เจ้าเกษมสันต์โสภาคย์ออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อ ดรุณาวาท โดยออกหนังสือข่าวและราชการ เพื่อเป็นการสั่งสอนเด็กเป็นส่วนใหญ่

พ.ศ. ๒๔๑๘ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ออกหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย โดยใช้ชื่อว่า คอรัท ต่อมาปี พ.ศ. ๒๔๑๙ เปลี่ยนชื่อเป็นข่าวราชการ

พ.ศ. ๒๔๒๗-๒๔๔๘ คณะกรรมการหอพระสมุดวชิรญาณออกหนังสือพิมพ์รายสัปดาห์ชื่อวชิรญาณ และมีการใช้นามปากกาตามแบบตะวันตกในการแต่งหนังสือเล่มนี้เป็นครั้งแรก

พ.ศ. ๒๔๓๕ โรงเรียนกุลสตรีวังหลัง (โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยปัจจุบัน) ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนสำหรับโรงเรียนชื่อ จดหมายเหตุแสงอรุณ

พ.ศ. ๒๔๓๖ ทางราชการทหารออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ ยุทธโกษ

พ.ศ. ๒๔๓๗ กำเนิดหนังสือพิมพ์ธรรมจักรเป็นหนังสือพิมพ์ทางพุทธศาสนาฉบับแรก

พ.ศ. ๒๔๔๓ นาย ก.ศ.ร.กุหลาบ ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อ สยามประเภท ลงเฉพาะเรื่องพงศาวดาร ตำนานและลัทธิธรรมเนียมเก่าๆ

พ.ศ. ๒๔๔๓-๒๔๔๕ กลุ่มนักเรียนที่กลับจากต่างประเทศมีพระองค์เจ้ารัชสีนแจ่มจรัส (กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์) นายสนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา (เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี) นายนกยูง วิเศษกุล (พระยาสุรินทราชา) ได้ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อลัทธิวิทยา ลงเรื่องบันเทิงเริงรมย์แบบตะวันตกเป็นพื้น

พ.ศ. ๒๔๔๓ หลวงวิลาศปริวัตรออกหนังสือพิมพ์ดลกวิทยา เขียนคนเดียวทั้งเล่มเป็นเรื่องขวนหัว

พ.ศ. ๒๔๔๓ ต.ว.ส.วันทนาโก ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อตุลวิภาคพจนกิจ และปี พ.ศ. ๒๔๕๐ ออกหนังสือพิมพ์ชื่อศิริพจนภาค ทั้ง ๒ ฉบับ ต.ว.ส.วันทนาโก เป็นผู้เขียนเรื่องทั้งหมด

พ.ศ. ๒๔๔๓ สามัคคยาจารย์สมาคม ออกหนังสือพิมพ์รายเดือนชื่อวิทยาจารย์ เป็นหนังสือให้ความรู้แก่ครูเป็นส่วนใหญ่ ภายหลังกระทรวงศึกษาธิการและคุรุสภาเป็นผู้ออกหนังสือนี้จนถึงปัจจุบัน

พ.ศ. ๒๔๔๗-๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวขณะดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร จัดตั้งทวีปัญญาสโมสร ได้ออกหนังสือพิมพ์ทวีปัญญาขึ้น ลงเฉพาะเรื่องเริงรมย์แบบตะวันตก

พ.ศ. ๒๔๕๐-๒๔๕๕ ขุนสรวัตถุระธำรง ออกหนังสือพิมพ์ชื่อประตูลิโปโล ลงเฉพาะเรื่องที่เป็นคำร่ายกรองเท่านั้น

ในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีหนังสือพิมพ์หลายฉบับ ได้แก่ หนังสือพิมพ์ศรีกรุง (พ.ศ. ๒๔๕๖) ดุสิตสมิต (พ.ศ. ๒๔๖๑) ศัพท์ไทย (พ.ศ. ๒๔๖๒) สยามราชบุรี (พ.ศ. ๒๔๖๓) ไทยเชชม (พ.ศ. ๒๔๖๗) เป็นต้น

๒. การปรับปรุงการละคร

แต่เดิมละครที่นิยมเล่นกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาจนถึงสมัยกรุงรัตนโกสินทร์มีแต่เฉพาะละครใน ละครนอกและละครชาตรี แต่งเป็นกลอนบทละคร ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ การละครได้รับอิทธิพลจากละครตะวันตกจึงได้มีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงกลายเป็นละครแบบใหม่ ทำให้เกิดบทละครแบบใหม่ขึ้นด้วย ได้แก่

(๑) ละครดึกดำบรรพ์ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (ม.ร.ว.หลาน ญูช) อธิบดีกรมมหรสพ ได้จัดดนตรีสำหรับรับแขกเมืองในสมัยนั้น โดยร่วมกับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ แต่งบทเพลงสำหรับดนตรีไทยแสดงเป็นวงคอนเสิร์ต ตามแบบตะวันตก และต่อมาสมเด็จพระเจ้าเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงปรับปรุงบทเพลงใช้เนื้อร้องในวรรณคดีเป็นเรื่องต่อเนื่องกันเป็นเรื่อง เรียกว่า เพลงตับ (บางครั้งเรียกละครมิดเพราะไม่ได้แสดงละคร แต่ขับร้องเป็นเรื่อง) เช่น ตับนางลอย ตับจุล่ง ตับอาหนูชะชั้น ตับชินเดอเรลลา เป็นต้น เป็นการปรับปรุงการดนตรีและการขับร้องเพลงไทย

ต่อมาเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ดัดแปลงเพลงตับร่วมกับสมเด็จพระเจ้าเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นละครรำเรียกว่าละครคอนเสิร์ต ตามแบบละครโอเปร่าของฝรั่ง นำไปแสดงเป็นครั้งแรกเพื่อต้อนรับแขกเมืองเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๒ เมื่อเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์สร้างโรงละครที่ริมถนนอัษฎางค์ เรียกว่าโรงละครดึกดำบรรพ์และแสดงละครที่ปรับปรุงใหม่นี้และเรียกว่าละครดึกดำบรรพ์ตามชื่อโรงละคร

ละครดึกดำบรรพ์มีลักษณะคล้ายละครโอเปร่า เป็นละครที่รักษากระบวนร่ายอย่างละครในได้อย่างงดงาม แต่ปรับปรุงการรำให้รวดเร็วขึ้น ผู้แสดงเป็นผู้ร้องบทของตน และคัดเลือกเพลงไทยเดิมที่ไพเราะมาขับร้องรับกับเครื่องดนตรีไทย ละครดึกดำบรรพ์จะดัดตอนเล่นเฉพาะตอนสั้นๆ ไม่มีบทร้องชมโฉม ชมรถ หรือพรรณนาฉาก มีหลายเรื่อง เช่น อีเหนาตอนตัดไม้ฉางกริช คาวีตอนซบตัว สังข์ทองตอนทิ้งพวงมาลัย เป็นต้น

(๒) ละครพื้นทาง เจ้าพระยามหินทรศักดิ์ธำรงเป็นผู้คิดขึ้น โดยนำละครนอกผสมละครในและละครต่างประเทศมาดัดแปลงผสมกัน เรียกว่าละครพื้นทาง ทำรำมีทั้งที่เป็นแบบรำไทยเดิมและที่ดัดแปลงมาจากชาติต่างๆ การแสดงจะหนักไปในทางละครนอก เล่นให้เร็วและสมจริง ละครพื้นทางเหมาะสำหรับเล่นเรื่องที่เกี่ยวกับต่างชาติต่างภาษา เช่น ราชาริราช พระอภัยมณี อาบุญชะชั้น เป็นต้น

(๓) ละครรื่อง ในปลายรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ทรงคิดละครรื่องขึ้น โดยทรงนำแบบแผนการแสดงละครโอเปร่ามาดัดแปลง ไม่มีการรำตัวละครรื่องเอง มีลูกคู่ช่วยเอื้อนทำนองให้ผู้แสดงได้พักบ้าง ถือบทก้องเป็นสำคัญ บทรื่องจะเป็นเพลงขึ้นเดียวหรือสองชั้น มีทั้งบทเจรจาแทรกเป็นระยะๆ ใช้ทำทางประกอบ การรื่องและการเจรจา เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องธรรมดา ตัวละครแต่งตัวธรรมดา ใช้ตัวแสดงเป็นผู้หญิงล้วน กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ทรงตั้งโรงละครขึ้นในบริเวณวังเรียกว่าโรงละครคณะปริตาลัย บทละครที่พระองค์ทรงพระนิพนธ์ได้แก่ ดูกตายอดรัก สาวเครือฟ้า สีหราชเดโชชัย ยิ่งผวยิ่งเมีย เป็นต้น

(๔) ละครพุด ละครพุดมีครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับจากประเทศอินเดีย ต่อมาเจ้าพระยาพระเสด็จสุเรนทราธิบดี (ม.ร.ว.เปีย มาลากุล) ได้จัดละครพุดแสดงถวายสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมารเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ ตัวละครเป็นชายจริงหญิงแท้ เพื่อให้เรื่องสมจริง ละครพุดจะใช้คำพูดธรรมดา เจรจาตลอดเรื่อง ไม่มีบทรื่อง ผู้แสดงทำท่าทางตามธรรมชาติตามบทของตน ฉากจะเปลี่ยนไปตามท้องเรื่อง

๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

ทรงพระนิพนธ์วรรณคดีไว้มากมายเรื่อง ดังมีรายละเอียดที่ครุควรทราบมีดังนี้

(๑) ลิลิตมหามกุฎราชคุณาธุสร์นิ ทรงพระนิพนธ์เป็นการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระนิพนธ์เป็นลิลิตสุภาพ เนื้อเรื่องเป็นพระราชประวัติของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวตั้งแต่พระราชสมภพจนสวรรคต นับว่าเป็นหนังสือพระราชประวัติที่เขียนเป็นร้อยกรองมีความไพเราะและมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เล่มหนึ่ง ดังโคลงสรรเสริญพระเกียรติว่า

การเวกหรือวิเวกร้าง	ระงมสรวรรค์
เสนาะมีเหมือนเสนาะฉันท์	เสนาะซึ้ง
ประกายฟ้าสุริยจันทร์	แจ่มโลก โฉนฤ
เมฆพยับอับแสงสะอึ้ง	อร่ามฟ้าประพจน์เฉลย

(๒) นิราศนราธิป ทรงพระนิพนธ์เป็นทำนองจดหมายเหตุเมื่อเสด็จไปปักขได้ พ.ศ. ๒๔๗๑ ทรงเรียกว่าตุษฏีจาริกไปปักขได้ เพื่อเสด็จไปรับพระโอรสเสด็จกลับจากการศึกษาที่อังกฤษ ทรงพระนิพนธ์เป็นกลอนสุภาพ นิราศเรื่องนี้บันทึกเหตุการณ์ต่างๆ และข้อคิดได้ละเอียด มีคำภาษาอังกฤษปนอยู่ด้วย เป็นนิราศที่กล้าให้อ่านเข้าใจชีวิตของคนไทยดีขึ้น

ตัวอย่างนิราศนราธิป

๑. สาเหตุแห่งการแต่งนิราศ

คุชกุบันทีกจารึกเล่น	พอทะเล้นกมลระเริงเชิงอักษร
แทนไทยหวลกำสรวลสวาทนิราศกลอน	ปางแรมรอนรถไฟไกลพารา
หวังต้อนรับลูกกลับจากอังกฤษ	สำเร็จวิศวกรรมเข้าศึกษา
เคมบริดจ์วิทยาลัยได้ปริญญา	รักวิชาการก็เสวยมรค์เจียมองค์

๒. ชมภาพอุทยานที่ทุ่งสง

ชะโงกผาชลาลัยโครมโครมตก	ราวกับยถาถึงเทพระเดด
เป็นลำขาวพราวละอองฟุ้งฟุ้งพรู	ครั้นไหลลู่อ่างแอ่งถันเทอ์ลง
ลำธารตอนชะง่อนก้นคันทะล่ง	ขาวโพลงพลั่งกระแสนสายกระจายหย่ง
ฟ้างพะเนียงเสียงอุทกที่ตกตรง	เหมือนเมฆส่งฝนพรูชุ่มตั้ง
ฟุ้งฟุ้งกึกก้องในห้องเขา	รอบลำเนาแอ่งอ่างเหมือนช่างตั้ง
พญากษัตริย์เยี่ยงเสียงประณัง	เฉกจากบึงฟูโยงสโงม
อายน้ำพวยลอลอยลมผมพุ่ม	ชระอุ่มชุ่มสดชื่นเย็นสม
เริ่มขึ้นเขยเสียบานรำนรมย์ชม	เป็นแหล่งสมกวีผยองเพื่อประพนธ์

๓. ชมถนนที่ห้วยยอดจังหวัดตรัง

จากห้วยยอดตลอดถนนรถยนต์เล่น	นิกนิกแน่นนฤมิตคิดก็ขัน
อ่านรายงานหลายล้านท่านให้ป็น	เงินสร้างสรรคัมมราคานายันต์
ไม่เปลืองเปล่านั้นไทยเราเอาธุระ	มิพ้มลายูชราศรี
ถนนไทยแลเตอ์ไรต์ใช้ได้ดี	เหมือนวิถีสิงคโปร์อำเภองาม

(๓) นิราศไทรโยค

ทรงพระนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ ขณะประพาสน้ำตกไทรโยค พระองค์ไม่ประสงค์จะให้พิมพ์นิราศเรื่องนี้เผยแพร่จนกว่าจะสิ้นพระชนม์ เพราะบันทึกแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์บ้านเมือง ความประพฤติของข้าราชการ ความรู้สึกนึกคิดต่อสังคม เกรงจะกระทบกระเทือนผู้คนในสมัยนั้น ทรงพระนิพนธ์เป็นโคลงสี่สุภาพ ทำนองบันทึกประจำวัน เป็นนิราศที่มีความไพเราะ เช่น

จักกระจันสนั่นจำ	วนาสง
ก็อกก็อกโด่งโห่งยุง	ยะเยื่อกร้อง
เกว้าเกว้ากระเส้าฝูง	ดูเหว้าวิเวก ไพรแม่
ไก่อกระชั้นชันก้อง	ป่าชั้นชนิไทย

๔. พระราชหัตถเลขาและจดหมายเหตุพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสต่างประเทศก็ดีหรือเสด็จประพาสต้นก็ดี จะทรงพระราชนิพนธ์เป็นพระราชหัตถเลขามาถึงบุคคลต่างๆ หรือบันทึกเป็นจดหมายเหตุไว้ บทพระราชนิพนธ์มีค่ามาก พระราชหัตถเลขาหรือจดหมายเหตุที่สำคัญได้แก่

(๑) จดหมายเหตุเสด็จประพาสเกาะชวา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเกาะชวาถึง ๓ ครั้ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๓, ๒๔๓๙ และ พ.ศ. ๒๔๔๔ ในการเสด็จประพาสเกาะชวาได้ทรงบันทึกเหตุการณ์เป็นทำนองจดหมายเหตุเป็นความเรียง และพระเจ้านครราชสีมาทรงพระองค์เจ้าอาทรทิพย์นิภาทรงรวบรวมพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกในงานทรงบำเพ็ญพระราชกุศลบรรพชิตพระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสุจิตราภรณ์ และบรรพชิตองค์เจ้าจอมมารดาชุ่ม เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓

(๒) พระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาสยุโรปครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๔๐ สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ทรงมีพระราชหัตถเลขามาเป็นพิเศษต่างหาก เป็นกระแสพระราชดำริต่างๆ ถึงสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และเมื่อครั้งงานพระบรมศพสมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระพันปีหลวงในสมัยรัชกาลที่ ๖ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้พิมพ์พระราชหัตถเลขาเสด็จประพาสยุโรป พ.ศ. ๒๔๔๐ แจกในงานพระบรมศพ และทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้คัดข้อความที่สมควรจะพิมพ์เท่านั้น ส่วนข้อราชการบางอย่างให้คงไว้ และให้ทำคำอธิบายชื่อบุคคลและคำศัพท์ต่างๆ ด้วย เป็นพระราชหัตถเลขาทั้งสิ้น ๖๗ ฉบับ เป็นความเรียงที่ไพเราะ บรรยายได้ละเอียด มีลักษณะคล้ายพระราชนิพนธ์ใกล้บ้าน จึงเหมือนสารคดีท่องเที่ยว

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

กุหลาบ มลลิกมาศ. วรรณกรรมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๙.

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. บทละครเรื่องเงาะป่าและประชุมโคลงสุกามิต. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๑.

———. พระราชนิพนธ์ใกล้บ้าน. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘.

———. พระราชพิธีสิบสองเดือน. กรุงเทพฯ : ศิลปาบรรณาการ, ๒๕๑๐.

———. วงศ์เทวราช. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. สรรพนิพนธ์ของเทียนวรรณ. พระนคร : ไพธัสการพิมพ์, ๒๕๑๗.

นราธิประพันธ์พงศ์, กรมพระ. รุไบยาค. พระนคร : รุ่งวัฒนาการพิมพ์, ๒๕๑๓.
 ประยูร สิทธิพันธุ์. วรรณกรรมสยาม. กรุงเทพฯ : สยาม, ๒๕๒๓.

เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีสำหรับนักศึกษา. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช,
 ๒๕๑๓.

สิทธิ พิณจิตฺต, และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. พระนคร : โรง
 พิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๕.

เสนีย์ วิลาวรรณ. ประวัติวรรณคดี. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๗.

วรรณคดีสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนสามารถ

๑. อธิบายปัจจัยที่ทำให้วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๕ เจริญรุ่งเรืองได้
๒. บอกความเกี่ยวเนื่องของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๕ และรัชกาลที่ ๖ ได้
๓. อธิบายลักษณะของวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้
๔. อธิบายลักษณะพิเศษของบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ ได้
๕. เล่าหรือรายงานประวัติของกวีและผลงานได้โดยสังเขป
๖. เล่าวรรณคดีสำคัญเชิงประวัติ ในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้ เช่น บทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบ มัทนะพาธา เป็นต้น
๗. ชี้อัตติเด่นของบทละครพูดเรื่องหัวใจนักรบได้
๘. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับลักษณะพิเศษของสำนวน น.ม.ส. ได้
๙. บอกลักษณะพิเศษของหนังสือสำคัญในสมัยนี้ได้ เช่น มัทนะพาธา กนกนกรสามกรุง เป็นต้น
๑๐. แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับหนังสือ มุ่งที่จะปรับปรุงสังคมและให้ข้อคิดเห็นทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมในสมัยนี้ได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. ครูสอนให้นักเรียนเห็นแนวโน้มของวรรณคดีทั้งร้อยแก้วและร้อยกรองในสมัยรัชกาลที่ ๖ หลังจากนั้นแล้ววรรณคดีร้อยกรองจะเปลี่ยนไป
๒. ควรสอนให้นักเรียนรู้จักคิดเป็นสำคัญ โดยให้นักเรียนอภิปรายแสดงความคิดเห็น ครูไม่ควรป้อนความรู้โดยการบรรยาย แต่ควรให้นักเรียนค้นคว้าตั้งคำถามยั่วให้นักเรียนคิดหาคำตอบสรุปเป็นความรู้

๓. ควรเน้นให้นักเรียนเห็นว่าวรรณคดีส่วนใหญ่เป็นวรรณคดีที่ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับคำสอนหรือให้คติด้านหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อประเทศชาติ ต้องสังคัมและเน้นเรื่องสอนให้ประพฤติชอบ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. อภิปรายเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่ทำให้วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๖ เจริญก้าวหน้า
๒. ค้นคว้าทำรายงานเกี่ยวกับประวัติของกวีและผลงานโดยสังเขป
๓. จัดนิทรรศการบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖
๔. จัดทนายปัญหาเกี่ยวกับวรรณคดีในรัชกาลที่ ๖
๕. จัดนิทรรศการวรรณกรรมของเสฐียรโกเศศและนาคะประทีป
๖. ทำสมุดแนะนำวรรณคดีตามรายชื่อกวีแต่ละท่าน
๗. จัดทำบรรณนิทัศน์วรรณคดีในสมัยรัชกาลที่ ๖
๘. เชิญวิทยากรมาบรรยายเกี่ยวกับประวัติของกวีและผลงาน
๙. จัดป้ายนิเทศในชั้นเรียนเกี่ยวกับวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๖ โดยตั้งชื่อเรื่อง เช่น ลักษณะวรรณคดีสมัยรัชกาลที่ ๖ หรือวรรณคดีของ น.ม.ส. ได้
๑๐. อภิปรายลักษณะของวรรณคดีบางเล่ม ได้แก่ประวัติของหนังสือ ลักษณะการแต่ง สำนวนโวหาร คุณค่าของหนังสือ เช่น จดหมายจางวางท้าว สามกรุง กนกนคร เป็นต้น
๑๑. อภิปรายเกี่ยวกับบทละครพูดเรื่องมัทนะพาธา ในหัวข้อเรื่องบทละครพูดคำฉันท์แนวใหม่ในประวัติวรรณคดีไทย

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. งานพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๖ งานพระราชนิพนธ์ที่ครูควรทราบได้แก่

๑. ประเภทบทละคร

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์บทละครไว้หลายประเภท เช่น บทละครพูด บทละครรำ บทละครดึกดำบรรพ์ บทละครสังคีต

บทละครพูด

(๑) บทละครพูดเรื่องปริยทรรคิกา ทรงแปลจากบทละครสันสกฤต ต้นฉบับภาษาอังกฤษ เดิมพระราชาแห่งอุตรภาคของอินเดียเป็นผู้แต่ง และนายวิลเลียม แจคสัน แปลเป็นภาษาอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลเป็นภาษาไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๗ ทรงแปลถอดเนื้อความโดยพยายามรักษาเนื้อความเดิมมากที่สุด รักษาเนื้อความคำต่อคำ ที่ใดเป็นร้อยแก้วก็แปลเป็นร้อยแก้ว ที่ใดเป็นฉันทก็แปลเป็นฉันท เมื่อทรงแปลเสร็จแล้วได้ให้รองอำมาตย์โทหลวงธฤกจิธาน (ตรี นาคะประทีป) ช่วยตรวจทานอีกครั้ง

เนื้อเรื่องปริยทรรคิกามีว่า ปริยทรรคิกามีนามว่า อรณยกา เมื่อรุ่นสาวได้ถูกพามายังราชสำนักแห่งพระเจ้าอุทัยน หรือพระเจ้าวัตสราช ราชานแห่งเกาตามพี (โกสัมพี) พระเจ้าอุทัยนทรงฝากให้พระนางวาสวทิตาเลี้ยงดูจนกว่าจะมีอายุออกเรือนได้ พระเจ้าอุทัยนทรงรักนางอรณยกา ทำให้พระนางวาสวทิตาหึงและทรงน่านางอรณยกาไปซึ่งไว้ ต่อมาความปรากฏว่านางอรณยกาคือ ปริยทรรคิกาพระธิดาแห่งท้าวพฤตวรมัน จึงพ้นจากการคุมขัง และได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอุทัยนตามที่ท้าวพฤตวรมันได้เคยยกนางให้แก่ท้าวอุทัยน ก่อนที่จะถูกพามาไว้ยังราชสำนักของพระองค์ เนื่องจากท้าวพฤตวรมันถูกท้าวกลิงค์ ยกทัพมาทำสงครามแล้วจับท้าวพฤตวรมันไปเป็นเชลย พระเจ้าอุทัยนได้ยกทัพไปช่วยท้าวพฤตวรมัน จากการจับกุมและกลับสู่พระนคร ท้าวพฤตวรมันจึงยกพระธิดาให้เป็นการตอบแทน

สำนวนโวหาร ทรงแปลได้ไพเราะทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง โดยรักษาสำนวนและใจความต้นฉบับเดิมได้อย่างดียิ่ง บทละครเรื่องนี้มีคุณค่าแก่ผู้อ่านมากทำให้เข้าใจบทละครสันสกฤตได้ดี

(๒) บทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วง ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากพงศาวดารเมืองเหนือ ทั้งนี้สมาชิกเสือป่ารักษาดินแดนใคร่ที่จะได้เล่นเรื่องพระร่วงเพื่อปลุกใจคนไทยให้รักชาติ แต่บทละครที่มีอยู่เดิมเป็นบทละครรำ ยากที่สมาชิกเสือป่าจะเล่นได้ เพราะต้องใช้บทร่ายอย่างท่าละคร จึงทรงพระราชนิพนธ์แบบละครพูดคำกลอนขึ้นมีเนื้อเรื่องว่า พระร่วงเป็นพ่อเมืองละโว้ สานชะลอมเอาชันยา บรรทุกส่วยน้ำให้ขอม ท้าวพันธุจึงให้พญาเดโชคุมพลจับพระร่วง พระร่วงหนีไปบวชอยู่สุโขทัย พญาเดโชปลอมตนไปถามหาพระร่วง พบพระร่วงกวาดลานวัดอยู่จึงได้ให้ศิษย์จัดจับพญาเดโชไว้ ฝ่ายเมืองละโว้ นางจันทร์มารดาพระร่วงคุมพลตีทหารขอมแตก ขณะนั้นกษัตริย์กรุงสุโขทัยหิวอด ขาวเมืองสุโขทัยจึงเชิญพระร่วงขึ้นครองราชย์

ตัวอย่างบทละครพูดคำกลอนเรื่องพระร่วง

๑. การต้อนรับแขก

เป็นธรรมเนียมไทยแท้แต่โบราณ	ใครมาถึงเรือนชานต้องต้อนรับ
อย่างเลิศจิตตามมีและตามเกิด	ให้เพลินเพลิดเพลินกว่าจะกลับ

๒. กลัทธิธรรมและปลูกใจ

ไทยรวมกำลังตั้งมั่น	จะสามารถป้องกันชนแข็ง
ถึงแม้ว่าศัตรูผู้มีแรง	มายุทธ์แย่งก็จะประลาดไป
ขอแต่เพียงไทยเราอย่าผลาญชาติ	ร่วมชาติร่วมจิตเป็นข้อใหญ่
ไทยอย่ามั่งร้ายทำลายไทย	จงพร้อมใจพร้อมกำลังระวังเมือง

(๓) บทละครพูดคำกลอนเรื่องเวนิสวานิช เป็นบทละครแปลถอดความจากละครพูดภาษาอังกฤษเรื่อง The Merchant of Venice ของ วิลเลียม เชกสเปียร์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ เป็นเรื่องมีคติและน่าอ่าน เนื้อเรื่องมีว่า ไชลोकผู้เป็นยิวฟ้องศาลขอให้บังคับคดีให้ตนเชือดเนื้อหนัก ๑ ปอนด์ของอันโดนีโยตามสัญญาเงินกู้ซึ่งทำให้บัสซานิโอใช้จ่ายในการแต่งงาน นางปอร์เซียจึงปลอมตนเป็นทนายความมาช่วยให้พิพากษาว่า ตัดเนื้อได้แต่ต้องไม่มีเลือดไหลแม้หยดเดียว เพราะไม่มีระบุในสัญญาทำให้ไชลोकแพ้คดี

กลีสอนใจ

อันความกรุณาปรานี	จะมีใครบังคับก็หาไม่
หลั่งมาเองเหมือนฝนอันชื่นใจ	จากฟ้ากฟัสราลัยสู่แดนดิน

(๔) บทละครพูดคำกลอนเรื่องโรมิโอและจูเลียต เป็นบทละครแปลถอดความจากบทละครภาษาอังกฤษเรื่องโรมิโอและจูเลียต ของวิลเลียม เชกสเปียร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์พระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ ทรงแปลโดยรักษาดนฉบับเดิมมากที่สุด เนื้อเรื่องมีว่าตระกูลของโรมิโอและจูเลียตไม่ถูกกัน แต่ทั้งสองเกิดความรักกัน จูเลียตถูกบังคับให้แต่งงานกับชายอื่น ทั้งสองจึงดื่มยาพิษตาย

(๕) บทละครพูดคำกลอนเรื่องตามใจท่าน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแปลจากเรื่อง As You Like It ของวิลเลียมเชกสเปียร์ ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครพูดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๑ เสร็จบริบูรณ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๔ กรมหลวงปราจิณกิติบดีทอดแนะให้ทรงแปล เป็นบทละครที่มีคติกินใจและกลอนไพเราะ เนื้อเรื่องมีว่า เจ้าผู้ครอง

นครถูกพระอนุชาแย่งราชสมบัติ ภายหลังมีผู้คนไปสวามิภักดิ์ พระอนุชาก็ยกกองทัพไปปราบ และเกิดสำนึกผิดในการแย่งราชสมบัติ จึงออกบวช

บทละครเรื่องนี้มีกลอนไพเราะ และมีคติสอนใจ เช่น

คติสอนใจ

๑. ทั้งโลกเปรียบเหมือนโรงละครใหญ่ ชายหญิงไซ้เปรียบตัวละครนั้น
ต่างมียามเข้าออกอยู่เหมือนกัน คนหนึ่งนั้นย่อมเล่นตัวนานา

๒. อัลมหนาวพัดอ้าวไม่ร้ายสู้ ความชั่วอกตัญญูของคนได้
ถึงพัดตอภัยเย็นไม่เป็นไร เพราะมิได้เคยเห็นเป็นเพื่อนกัน

นอกจากนี้มีเรื่องอื่นๆ อีก

ก. บทละครพูดที่ทรงพระราชนิพนธ์โดยทรงวางโครงเรื่องขึ้นเอง

๑. กลแตก	๒. แก่แก่น	๓. ขนมสมน้ำยา
๔. ความดีมีชัย	๕. ฉวยอำนาจ	๖. จัดการรับเสด็จ
๗. เจ้าข้าสารวัด	๘. น้อยอินทเสน	๙. หลงไหลได้ปลื้ม
๑๐. หมายน้าบอหน้า	๑๑. ผู้ร้ายแฝง	๑๒. หมิ่นประมาทศาล
๑๓. ฟอกไม้ขาว	๑๔. โกงพาง	๑๕. มหาตมะ
๑๖. เสียสละ	๑๗. หนึ่งเสื่อ	๑๘. หาโล่ห์
๑๙. เห็นแก่ลูก	๒๐. บ่วงมาร	

เรื่องเห็นแก่ลูก เป็นพระราชนิพนธ์ที่ประเทศต่างๆ แปลเป็นภาษาต่างประเทศมากที่สุดถึง ๑๓ ภาษา คือ เกาหลี จีน ญี่ปุ่น นอร์เว ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน รัสเซีย มาเลเซีย สิงคโปร์ อาหรับ อินเดียและอินโดนีเซีย

ข. บทละครพูดที่ทรงพระราชนิพนธ์โดยแปลและนำเค้าโครงเรื่องมา

๑. กุศโลบาย ตัดแปลงจากต้นฉบับของโรเบิร์ตมาแซล
๒. เกินต้องการ ตัดแปลงจากต้นฉบับของคริสตัง เบอร์นาร์ต
๓. เจ้าคุณเจ้าข้า ตัดแปลงจากต้นฉบับของอาร์เธอร์ วินปีเนโร
๔. ชิงนาง ตัดแปลงจากต้นฉบับของเซอริตัน

เรื่องที่ดัดแปลงจากต้นฉบับต่างประเทศมีมากมาย ได้แก่ ตบตา ท่านรอง วิไลเลือกคู่ เสือเผ้า ผิดวินัย หลวงจำเนียรเดินทาง หมอจำเป็น หาเมียให้ผัว เกียรติยศญี่ปุ่น คดีสำคัญ งดการสมรส ต้อนรับลูก นินทาสโมสรร เพื่อนตาย มิตรแท้ ล่ามดี ร.ต.ล.นทรี

ค. บทละครพูดภาษาอังกฤษมีไม่ต่ำกว่า ๒๐ เรื่อง เช่น

1. A Turn of Fortune's Wheel
2. The King's Command
3. The Eliminists
4. A Real Ghost
5. The Man in Khaki

ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้เริ่มแปลเป็นภาษาไทยบางเรื่อง เช่น A Real Ghost

บทละครพูดสลับลำ

บทละครพูดสลับลำเป็นบทละครที่มีบทร้องและคำพูดเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง บทพระราชนิพนธ์บทละครชนิดนี้มี เรื่องวิวาห์พระสมุทรและเรื่องหนามยอกเอาหนามบ่ง

๑. บทละครพูดสลับลำเรื่องวิวาห์พระสมุทร รัชกาลที่ ๖ ทรงนำเค้าเรื่องจากนิยายกรีกที่ว่า เมื่อหญิงงามตายในทะเลจะช่วยให้พ้นนรกภัย จึงทรงพระราชนิพนธ์บทละครเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ เพื่อจัดแสดงละครในงานประจำปีของจักรลดาสภาคาร เนื้อเรื่องมีว่า ท้าวมีติสผู้ครองนครแห่งเกาะอัลเฟเบตา จะส่งอันโดรเมดาธิดาไปทำพิธีวิวาห์พระสมุทร เมื่อครบรอบ ๑๐๐ ปี ฝ่ายอันเตรคนรักจึงทำอุบายให้นาย เอดาวิด โจออน กับดันเรออังกฤษผู้มีใจพิริและไหยกนางให้แก่นตน

สำนวนโวหารมีความไพเราะ โดยเฉพาะบทเพลงและทำนองขับร้องไพเราะมากเรียกว่าตบวิวาห์พระสมุทร ดังเพลงร้องทำนองเพลงบ่งไปว่า

ไฉนคำสาปเนียงเสียงเสนาะ	แสนไพเราะเรสรักเป็นหนักหนา
เหมือนยินเสียงหงส์ทองที่ฟุ้งฟ้า	กล่อมสุนทรพจนาน่ายินดี
(นางออกมาที่เกย มองลงไปเห็นอันเตร และร้องต่อไป)	
ถึงแม้ว่าจะสนิทนทรา	ก็ผวาเมื่อสดับศัพท์เสียงพิ
ถึงจินนร้อนรุ่มกลุ้มฤดี	เสียงเหมือนทิพย์วารีมาประพรม
แต่โอ้อวอนิจจาได้กินหวาน	มิช้านานก็จะต้องกลืนทั้งขื่นขม
พอไฟไปใจน้องต้องระทม	ยิ่งมาชมก็ยิ่งชำระกำใจ

๒. บทละครพูดชวนหัวสลับลำเรื่อง หนามยอกเอาหนามบ่ง ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ โดยทรงนำเค้าโครงเรื่องมาจากต่างประเทศ เพื่อใช้แสดงละครในงานประจำปีของจักรลดาสภาคาร ในตอนท้ายให้ข้อคิดเรื่องความรักชาติและความสามัคคี ดังคำกลอนที่ใช้ร้องเป็นทำนองสร้อยสนดัดว่า

เสียแรงเกิดมาอย่าเสียที่	ที่ได้มีทั้งชาติศาสนา
มีทั้งกษัตริย์ชาติตียา	เป็นป็นประชาชนเรา
ไม่ควรนั่งนิ่งทั้งหญิงชาย	ไม่ควรให้อายชายหญิงเขา
อย่าให้ใครตำหนิติเรา	ว่าเอาแต่แก่งแย่งกัน
เพ่งดูประโยชน์หนุ่มมาก	ด้วยอมล้าบากทุกสิ่งสรรพ
ปรานีประนอมพร้อมกัน	ทุกวันมุ่งรักสามัคคี

บทละครสังคีต

เป็นบทละครที่มีบทร้องและคำพูดเป็นส่วนสำคัญในการดำเนินเรื่อง บางทีก็เรียกบทละครชนิดนี้ว่าละครพูดสลบลิ้า บทพระราชนิพนธ์บทละครชนิดนี้มี ๔ เรื่องด้วยกัน คือ วิวาห์พระสมุทร หนามยอกเอาหนามบ่ง วังดีและมิกาโด แต่พระองค์ท่านทรงเรียกเรื่องมิกาโดและวังดีว่าละครสังคีต ทรงเรียกเรื่อง วิวาห์พระสมุทรว่า ละครพูดสลบลิ้า และหนามยอกเอาหนามบ่งว่า ละครชวนหัวสลบลิ้า

๑. ละครสังคีตเรื่องมิกาโด เป็นละครอุปการในสมัยพระบรมราชินีนาถวิคตอเรีย William S. Gilbert เป็นผู้ประพันธ์บท และ Arthur S. Sullivan เป็นผู้ประพันธ์เพลง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแปลเรื่องมิกาโดเป็นภาษาไทย และใช้เพลงไทยแทนทำนองเพลงตะวันตก เนื้อเรื่องเป็นการล้อเลียนชาวญี่ปุ่น จากจึงเป็นเรื่องญี่ปุ่น ทรงรักษาเค้าโครงเรื่องเดิมทั้งหมด และทรงพระราชนิพนธ์เรื่องนี้เมื่อครั้งดำรงอิสริยศเป็นสยามมกุฎราชกุมาร

๒. ละครสังคีตเรื่องวังดี ทรงนำละครสังคีตเรื่องมิกาโด มาดัดแปลงแก้ไขโดยใช้ชื่อตัวละครและฉากเป็นเรื่องราวของจีน โครงเรื่องเหมือนเดิมแต่รายละเอียดเปลี่ยนไปเล็กน้อย เป็นเรื่องเสียดสีขุนนางที่ประพฤติดนมิชอบเมื่อหาพระเนตรพระกรรณของพระมหากษัตริย์ และตั้งชื่อใหม่ว่าวังดี

บทละครร้อง

เป็นบทละครที่มีบทร้องและบทเจรจาสลบลิ้ากัน พระราชนิพนธ์บทละครมีดังนี้

๑. บทละครเรื่องพระเกียรติธร บทละครเรื่องนี้ไม่มีหมายเหตุให้ทราบว่าจะทรงประดิษฐ์เรื่องขึ้นเองหรือทรงดัดแปลงเรื่องมาจากเรื่องใด ทรงพระราชนิพนธ์เป็นกลอนบทละคร และมีกาพย์ฉกัณฑ์ด้วย และได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครร้องอีกสำนวนหนึ่งด้วย

ตัวอย่างบทละครเรื่องพระเกียรติวงศ์

เมื่อนั้น	ภิกษุอินทิมิไทน
ตอบว่าของที่ป้อนนั้นไซ้	เป็นของที่มีในพระพารา
เมื่อท่านประเวศธานี	ถึงที่พระนิเวศนักรักษา
แม้ผู้นำสิ่งใดมา	ถวายแต่ราชา ณ วันนั้น
เป็นของที่ท้าวไทไม่เคยเห็น	เป็นของต้องให้เราแม่นมั่น
แม้มิยอมตามใจให้ละนั้น	เราจะผลาญชีวันในบัดนี้

๒. บทละครเรื่องท้าวแสนปม ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ ภายหลังจากเสด็จกลับจากทอดพระเนตรพระเจดีย์ยุทธหัตถีแห่งเมืองสุพรรณบุรี เป็นบทละครแสดงตำนานเมืองอุทองและพระราชประวัติของพระเจ้าอุทอง บทละครเรื่องนี้มีกลอนไพเราะ บางตอนนำมาร้องเป็นเพลงในปัจจุบัน เช่น

ในลักษณะนี้ว่าน่าประหลาด	เป็นเชื้อชาติกันรบกันกล้า
เหตุใดนัยก่ออรร	หรือว่าแต่เพียงวาที
เห็นแก้วแวววับที่จับจิต	ใยไม่คิดอาจเอื้อมให้เต็มที
เมื่อไม่เอื้อมจะได้อย่างไร	อันเมตธีหรือจะไล่ไปถึงมือ

๓. บทละครเรื่องเรื่องศกุนตลา ทรงพระนิพนธ์บทละครเรื่องศกุนตลาจากมหาภารตยุทธตอนหนึ่ง เรียกว่า ศกุนตโลปาชยาน ของกาลีทาส จินตวิที่มีชื่อเสียงในราชสำนักของพระเจ้าวิกรมมหาราชแห่งนครอุชเชนี พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำเค้าเรื่องจากศกุนตลาฉบับภาษาอังกฤษของเซอร์วิลเลียมโยนส์ และฉบับของเซอร์ไมเนียร์ วิลเลียม เป็นหลักเทียบเคียง การแต่งบทละครเรื่องนี้ทรงตั้งรูปแบบเองเพื่อให้เหมาะสมกับการเล่นละครไทย นอกจากนั้นยังทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครแบบละครดึกดำบรรพ์อีกสำนวนหนึ่งด้วย เป็นบทละครที่มีสำนวนโวหารไพเราะ ตัวอย่าง

๑. ชมกวาง

เหลือบเห็นกวางข้าดำขลับ	งามสรรพสะพรังดังเลขา
งามเขาเป็นกิ่งกามูจนา	งามตานิลรัตน์รูจี

๒. กติกรองเรือน

จงตั้งจิตเมตตาต่อข้าทาส	อย่าตวาดตอย่าบ่นจู้
ใครคิดค่อยสอนค่อยดี	ใครตีบาเหน็จให้ควกร

๓. กลติในการปกครอง

ราชันเจงหมั่นดำรงการ	อภิบาลรอบคอบเขตชั้นหนึ่ง
บำรุงไพร่ฟ้าประชานันท์	ทศธรรมถือเทียบเยียบยง
จงละอคติทั้งสี่	อย่ามีความโลภโกรธหลง
เช่นนี้จะมีความมั่นคง	ดำรงอยู่สันติดีฟ้า

๔. บทละครร้องเรื่องสาวตรี ทรงพระราชนิพนธ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นปีสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ และยังคงค้างการบรรจุกำหนดเพลงบางบท ทรงนำเค้าเรื่องมาจากมหากาพย์ยุทธ และทรงคิดแปลงเรื่องบ้างเพื่อสะดวกแก่การแสดงเป็นละคร นอกจากนั้นยังทรงพระราชนิพนธ์เรื่องสาวตรีเป็นความเรียงอีกฉบับหนึ่งด้วย เป็นบทละครที่ไพเราะมีคติธรรมแสดงถึงความดีเอาชนะได้แม้แต่ความตาย

ตัวอย่างบทละครร้องเรื่องสาวตรี

(๑) อันความรักเหมือนน้ำอมฤต	ได้ดื่มแล้วชื่นจิตพิศวง
ระงับโรคโรคนุญ์พุนพะวง	เพราะรักกันยืนยงยั่วชวนใจ
(๒) การคบผู้ซื่อตรงแรงคุณธรรม	ย่อมมีผลอนันต์อันเลิศ
เสวนากับผู้ประพฤติธรรม	ถือคบมิตรเลิศล้ำและเป็นศรี

๒. บทร้อยกรองอื่นๆ

ทรงพระราชนิพนธ์บทร้อยกรองอื่นๆ เช่น

กลอนนิราศ	มี นิราศพระมะเหลเถไถ และนิราศลอนดอนเป็นบทพระราชนิพนธ์ลือชื่อของเดิม
กลอนสักวา	มี สักวาชายทะเลแดงครวญ
กาพย์ห่อโคลง	มี กาพย์ห่อโคลงสุภาสิต
โคลง	มี สุภาสิตพระร่วงคำโคลง โคลงโลกนิติจำแลง สุภาสิตสมสมัย โคลงนิราศประลองยุทธ โคลงสมโภชเรือพระร่วง
กลอน	มี ชมดุสิตธานี ชมพระราชวังวชิรันทรรณิเวศน์

๒. ที่มาของเรื่องกนกนคร กรมหมื่นพิทยาลงกรณทรงพระนิพนธ์เรื่องกนกนครเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๘ จบเมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๕ โดยนำเค้าโครงเรื่องมาจากกาสัตตสครเรื่องเมืองทองของพราหมณ์โสมเทวะแต่ง และเรื่องตริวิกรมโรคาครี ซึ่งเป็นวรรณคดีสันสกฤต ตันฉบับภาษาอังกฤษมาดัดแปลงเนื้อเรื่อง

เนื้อเรื่องมีว่า พญามลมิตรเป็นคนธรรพ์ บำเพ็ญตบะจนพระอิศวรประทานพรให้ พญามลมิตรจึงขอประทานนางอนุศยีนีซึ่งเนตรงาม เมื่อได้นางมาแล้วจึงอวดรูปสมบัติของนางอนุศยีนีในหมู่คนธรรพ์จึงเกิดพนันกันว่านางจะยั่วตบะของฤาษีปาปะนาคน์ได้สำเร็จหรือไม่ ฤาษีโกรธจึงสาปให้พญามลมิตรและนางอนุศยีนีไปเกิดในโลกมนุษย์ ต่อเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฆ่ากันตายจึงพ้นคำสาป

นางอนุศยีนีเกิดเป็นราชธิดาของท้าวชัยทัตช็อกนกกรา พญามลมิตรเกิดเป็นโอรสของท้าวธรรมราช มีนามว่าอมรสิงห์ พระบิดาต่างจะให้อภิเษกสมรสกัน แต่ทั้งสองปฏิเสธภายหลังอมรสิงห์และนางกนกกราเดินป่าพบรากษสท่ามายาลวง อมรสิงห์เห็นนางกนกกราจะถูกเสียดะครูปจึงฟันเสียดูกนางสิ้นชีพ

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

เจือ สตะเวทิน. วรรณคดีพุทธศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

ดำรงราชานุภาพ, กรมพระยา. นิราสนกรวัด. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

นิรันดร์ นวมารค, และสุคนธ์ ดวงพัตรา. ประวัติวรรณคดี. กรุงเทพฯ : อักษร

เจริญทัศน์, ๒๕๒๐.

เปลื้อง ณ นคร. ประวัติวรรณคดีไทยฉบับนักศึกษา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๕.

พิทยาลงกรณ์, กรมหมื่น. กนกนกร. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

. จดหมายจากวางหรี. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

. นิทานเวตาล. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

. พระนลคำฉันท์. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

. สามกรุง. พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๑.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ถิลิตพายัพ. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๖.

ศุภชัย รัตนโกมุท, และสะอาด อินทรสาส์. ประวัติวรรณคดีไทยและวิชาการประพันธ์. กรุงเทพฯ : วัชรินทร์, ๒๕๑๘.

สารประเสริฐ, พระ. สมญาภิธานรามเกียรติ์และชีวิตและงานของนาคะประทีป. พระนคร : แพร่พิทยา, ๒๕๑๐.

สิทธิ พินิจกุล, และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. พระนคร :
โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๕.

เสนีย์ วิลาวรรณ. ประวัติวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๙.

อนุมานราชชน, พระยา. อัดชีวประวัติของพระยาอนุมานราชชน. กรุงเทพฯ : โรง
พิมพ์คุรุสภา. ๒๕๒๒.

บทที่ ๘

วรรณคดีภายหลังรัชกาลที่ ๖

จุดประสงค์การเรียนรู้

เพื่อให้นักเรียนสามารถ

๑. บอกความเปลี่ยนแปลงของวรรณคดีภายหลังรัชกาลที่ ๖ ได้
๒. อธิบายความเป็นมาของบันเทิงคดี สารคดี และบทละคร โดยสังเขปได้
๓. บอกลักษณะของวรรณกรรมปัจจุบันได้
๔. บอกความดีเด่นของวรรณกรรมที่ได้รับรางวัลในการประกวดหนังสือดีได้
๕. บอกชื่อประวัติ และผลงานของนักเขียนที่มีชื่อเสียงบางคนโดยสังเขปได้

ข้อเสนอแนะการสอน

๑. ควรสอนให้นักเรียนรู้จักคิด จากการสังเกตสภาพแวดล้อมของตนจากหนังสือ นวนิยาย เรื่องสั้น หรือสารคดี
๒. ครูควรเน้นให้นักเรียนเห็นลักษณะของงานกวีนิพนธ์ย่อยครองในปัจจุบันมีน้อย กว่าร้อยแก้ว และจะเป็นบทกวีสั้นๆ มีรูปแบบใหม่ๆ เกิดขึ้น จะเป็นบทกวีที่แสดงความคิด เห็นมากกว่าแสดงทางอารมณ์
๓. ครูควรชี้ให้นักเรียนเห็นการนำวรรณกรรมไปดัดแปลงแต่งเป็นบทละครและบท ภาพยนตร์
๔. ควรให้นักเรียนค้นคว้า ทำรายงานและนำมาอภิปรายในชั้น

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางวรรณกรรมหลังรัชกาลที่ ๖ จากหนังสือประวัติวรรณคดี แล้วเขียนรายงานส่ง
๒. จัดทำบัญชีรายชื่อนักเขียน นามปากกา และผลงานจากบัญชีบัตรรายการหนังสือ ในห้องสมุด หรือสัมภาษณ์บรรณารักษ์ประจำโรงเรียนหรือวิทยาการอื่นๆ
๓. ศึกษาและรายงานประวัตินักเขียนและผลงานของบางคน

๔. ถ้าสามารถทำได้ ครูควรเชิญนักเขียนมาพูดถึงผลงานของตน และความบันดาลใจในการเขียน

๕. จัดนิทรรศการเกี่ยวกับงานเขียนในปัจจุบัน

๖. จัดอภิปรายเรื่องนวนิยาย และเรื่องสั้นในปัจจุบัน

ความรู้เพิ่มเติมสำหรับครู

๑. ความเจริญทางด้านวรรณกรรม

ได้มีองค์การต่างๆ ทำหน้าที่ส่งเสริมวรรณกรรมของชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๐ จนถึงปัจจุบัน มีหลายองค์การ คือ

๑) สมาคมวรรณคดี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสภา ทรงจัดตั้งสมาคมวรรณคดีขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๔ มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับวรรณคดีสโมสร คือ เพื่อส่งเสริมการแต่งหนังสือและคัดเลือกหนังสือดี สมาคมวรรณคดีได้ออกหนังสือบันทึกสมาคมวรรณคดี

๒) สภาวัฒนธรรมแห่งชาติ วันที่ ๒๔ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๕ มีพระราชบัญญัติสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ซึ่งจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้เสนอพระราชบัญญัติฉบับนี้ จึงก่อให้เกิดสำนักวัฒนธรรมทางวรรณกรรมขึ้น มีหน้าที่ส่งเสริมวรรณกรรมของชาติ

๓) วรรณคดีสมาคมแห่งประเทศไทย รัฐบาลสมัยจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ได้จัดตั้งวรรณคดีสมาคมเมื่อวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อเป็นการส่งเสริมวรรณคดีของชาติ

๔) ราชบัณฑิตยสถานจัดประกวดหนังสือสอนพุทธศาสนาสำหรับสอนเด็ก ราชบัณฑิตยสถานจัดประกวดหนังสือเพื่อรับพระราชทานรางวัล ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะโปรดให้พิมพ์ขึ้นเพื่อพระราชทานในงานพระราชพิธีทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวิสาขบูชาประจำปี

นอกจากนั้นมีสถาบันและสมาคมต่างๆ เช่น องค์การยูเนสโก องค์การ ส.ป.อ. ฯลฯ ได้จัดประกวดหนังสือดีขึ้น

๒. นามปากกาของนักเขียนปัจจุบัน

ก. ศยามานนท์ (กาญจนา ศยามานนท์) กนกเรขา (วิมล เจียมเจริญ)

กฤษณา อโศกสิน (สุกัญญา ชลสิทธิ์) กัญญ์ชลา (สุกัญญา ชลสิทธิ์)

กาญจนาพันธ์ (ขุนวิจิตรมาตรา)	โก้ บางกอก (พ.ต.อ. วลีษฐ์ เดชบุญชร)
จุลลดา กักติภูมิรินทร์ (ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ)	ฉางกาย (วิลาศ มณีวัต)
ช่อสดดา (กาญจนา เพชรมณี)	ดวงใจ (ประทุมพร วัชรเสถียร)
ดวงดาว (ม.ล. สวัสดิ์-วฒโนดม ประวิช)	ตรี อภิรม (เทพ ชุมสาย ณ อยุธยา)
ท. เลียงวิบูลย์ (ทองหยด เลียงวิบูลย์)	ทมนันตี (วิมล เจียมเจริญ)
เทพนัตตา (ผกาวิติ อุตตโมทย์)	น. ณ ปากน้ำ (ประยูร จุลสาฎะ)
นายตำรวจ ณ เมืองใต้ (เปลื้อง ณ นคร)	นิตยา นาฏสุนทร (สุรีย์พันธ์ มณีวัต)
รงค์ วงษ์สวรรค์ (ณรงค์ วงษ์สวรรค์)	รพีพร (สุวัฒน์ วรดิลก)
โรสราเลน (วิมล เจียมเจริญ)	ลพบุรี (ชุม ณ บางช้าง)
ลักษณาวดี (วิมล เจียมเจริญ)	วรรณสิริ (หม่อมผิว สุขสวัสดิ์ ณ อยุธยา)
ศรีฟ้า ลดาบรรณ (ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ)	ศิริณี (ทนอม อัครเศรณี)
เศกคุสิต (เรืองชัย ประภาชนันท์)	สีฟ้า (ม.ล. ศรีฟ้า มหาวรรณ)
สุวรรณี สุคนธา (สุวรรณี สุคนธ์เที่ยง)	แพรวเยื่อไม้ (พระครูพิศาลธรรมโกศล)
อ. ไชยวรศิลป์ (อำพัน ไชยวรศิลป์)	หลวงดา (พระครูพิศาลธรรมโกศล)

แหล่งความรู้เพิ่มเติม

เจือ สตะเวทิน. ประวัตินวนิยายไทย. พระนคร : สุทธิสารการพิมพ์, ๒๕๑๗.

ประทีป เหมือนนิล. วรรณกรรมไทยปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สารสยาม, ๒๕๑๙.

สิทธา พินิจภูวดล, และคนอื่นๆ. ความรู้ทั่วไปทางวรรณกรรมไทย. พระนคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, ๒๕๑๕.

สุวรรณี วราทร. ประวัติการประพันธ์, นวนิยายไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๙.

ใบอนุญาตให้ใช้หนังสือในโรงเรียน

ฉบับที่ ๒๒๙/๒๕๒๕

วันที่ ๑๕ เดือน กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๕

หนังสือคู่มือครู วิชาภาษาไทย ประวัติกวีรณคดี ๒ ท ๐๓๒
ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

ของ นายบรรเทา กิตติศักดิ์

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๑,๐๐๐ ฉบับ ใน พ.ศ. ๒๕๒๕

เจ้าหน้าที่ได้ตรวจแล้ว อนุญาตให้ใช้เป็นคู่มือครูในโรงเรียน ตาม
หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช ๒๕๒๕

(นายแพทย์บุญสม มาร์ติน)
ปลัดกระทรวงศึกษาธิการ

(ให้เฉพาะในการพิมพ์เท่านั้น และไม่ให้นำใบอนุญาตนี้ไปพิมพ์ในหนังสือเรื่องอื่นที่มีได้รับอนุญาตเป็นอันขาด)